

N° 25/R.F./8 April 897

Universitatea din București. Facultatea de Teologie.

77821

PERSECUȚILE CONTRA CREȘTINILOR

DIN

IMPERIUL ROMAN

în cele trei secole primare.

228388

TEZĂ PENTRU LICENȚĂ

DE

VASILE PIAGA

Susținută la..... Februarie 1897.

104438

I A Ș I

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, STRADA ALEXANDRI No. 11.

1897.

R. P. R.

BIBLIOTECA CENTRALĂ

UNIVERSITARĂ

DIN

BUCUREȘTI

Nr. Inventar 104438 Anul 1955

Secția Depoz. V Nr. 77821

BUCUREȘTI
77821
Cota
inventar 104438

1953

RC 94/01

1956

B.C.U. Bucuresti

C104438

COMISIUNEA EXAMINĂTORE :

Președinte, Dl. Dr. C. Chiricescu

Membri {
Dl. „ I. Cornoii
P. S. „ Arh. P. G. Piteșteanu
P. S. „ Arh. Ath. M. Craioveanu
Dl. C. Erbiceanu.

AMINTIREI

Archievului Pimia Galatanu

Eternă recunoștință.

P. S. Sule

P. S. D. D. Silvestru Bălănescu

Dedic această lucrare

în semn de respect și recunoștință.

Rudeilor și Profesorilor mei

Iubire și recunoștință.

INTRODUCERE

Istoria persecuțiilor contra creștinilor din cursul celor trei secole primare a creștinismului, cuprinde două perioade.

Biserica creștină, întemeiată de Iisus Christos și Apostoli, e cunoscută de Statul Roman, în a doua jumătate a secolului întâi. El o distinge de Iudaism, căci permite Iudeilor a exista, iar pe Creștini îi persecută cu asprime. Non licet esse vos — cum dice Tertulian în Apologeticul seu, e cuvântul de ordine al Statului.

Persecuția contra Creștinilor ia o formă regulată, statornică, la începutul secolului al doilea, prin rescriptul lui Traian către Pliniu cel tânăr, guvernatorul Bitiniei, prin care se hotărăște jurisprudența de urmat cu cei acuzați de Creștinism.

În virtutea acestui rescript, magistrații nu urmăreau pe Creștini din oficiu, dar acușați de inimiicii lor înaintea tribunalelor, după regulile procedurii ordinare, erau pedepsiți cu cea mai mare asprime. Secolul întreg trecu sub regimul stabilit de rescriptul

lui Traian, contra căruia au protestat cu energie apologeții secolului și care fu aplicat fără modificări însemnate de Adrian, Antonin și Marcu Aureliu. ¹⁾

La începutul secolului al treilea, situațiunea se schimbă. Biserica, folosindu-se de legile favorabile asociațiunelor, câștigă dreptul de a poseda proprietăți și se presintă d'aci înainte ca o corporație organizată regulat, în stare de a lupta și a încheia pace. ²⁾ Edictele imperiale ordonă magistraților a căuta și a pedepsi pe membrii Bisericei, instituind ast-fel contra Creștinilor o procedură excepțională. Asprimea acestor măsuri fu îndulcită prin alte edicte, care stabileau între Stat și Biserică de la sfârșitul unei persecuțiuni și până la începutul alteia, un fel de învoială tăcută, pe care Statul o putea desființa ori când voia, dar care asigura Bisericei un mod de viață regulat și aprópe legal. Septimiu Sever dă un edict contra propagandei Creștine, la începutul secolului al treilea, prin care opresce sub pedepsele cele mai aspre trecerea la Creștinism. ³⁾ În urmă isbucni o persecuție scurtă, dar destul de violentă, urmată de o linisce cam îndelungată, întreruptă de o nouă persecuție sub Maximin Tracul. Persecuțiile lui Deciu, Valerian și Dioclețian, sunt nisce resbóe înfricoșate

---

1) Histoire des Persécutions pendant les deux premiers siècles, par Paul Allard. Paris, 1892. Introduction. Histoire Universelle de l'Église par Dr. Alzog, trad. par I. Goshler et C. F. Audley. Paris. 1881. t. I. pag. 199. Histoire des Premiers Siècles de l'Église par Monseigneur Regnault, Chartrez 1867. t. I pg. 67 și 110.

2) Histoire de l'Église par Dr. Fr. X. Craus, trad. par P. Godet et C. Verschaffel. Paris 1891. t. I. pag. 131 sg. P. Allard op. cit. Introduction.

3) Dr. Alzog op. cit. pag 201.

care se termină prin adevărate tractate de pace. Statul reîntorce Bisericii bunurile confiscate în timpul persecuțiilor și prin acésta recunósce indirect, dreptul de existența Bisericii. ⁴⁾ Cel din urmă tractat de pace, e edictul de la Milan, din anul 313, prin care se pune capăt pentru tot-dé-una persecuțiilor sângeróse. Prin protecțiunea acordată Bisericii de Constantin cel Mare se stabilesc o nouă ordine de lucruri, căci lumea Romană va încerca în curs de mai multe secole, uniirea Bisericii și a Statului.

E aproape imposibil a precisa timpul din cursul luptei, în care Biserica a putut resufla, sau a fost apasată de sabia legei Romane. Persecuțiile n'au fost tot-dé-una și pretutindenea aceleași; unele au fost generale, altele locale. Creștinii, persecutați în unele provincii, treceau în altele, unde erau lasați în pace. Cu toate acestea, ne putem face o idee aproximativă de asuprirea și toleranța prin care a trecut Biserica Creștină în cele trei veacuri primare. Biserica a crescut în umbră și tăcere, până în timpul lui Neron. Cea d'intăi persecuție sîngerósă, izbucni după arderea Romei, la anul 64. De la mórtea lui Neron și până la sfârșitul împărăției lui Domițian, Biserica s'a bucurat din nou de linisce, susținând în urmă o luptă de doi ani contra cruđimei lui Domițian. Cu venirea la tron a lui Traian, suferințele Bisericii apar din nou, lu-

---

4) Leçon D'Histoire Ecclésiastique par M. L'Abbé Doublet Paris 1887. t. I. pag. 260. P. Allard op. cit. Introduction.

Histoire de la Religion et de l'Église par M. L'Abbé E. Cauly Paris 1891 pag. 287. Histoire de l'Église par Le Cardinal Hergenroether, trad. par. P. Belet Paris 1894 t. I. 270 sg.

ând de astă-dată un mers mai uniform. Ele nu mai încetază până la mijlocul împărăției lui Comod, căci dacă persecuția nu s'a întins de o dată peste toate provinciile Imperiului Roman, apoi a existat în tot timpul într'o parte a Imperiului, fie în virtutea unei acușățiuni regulate, cerută de rescriptul lui Traian, fie în urma mișcărilor populare, oprite în zadar, prin rescriptele lui Adrian și Antonin ⁵⁾. De la mijlocul împărăția lui Comod și până la anul 202, Biserica s'a bucurat de bine-facerile păcii. Acest timp se pôte privi ca trecere de la regimul persecuției prin rescript, în vigóre în secolul al doilea, la regimul persecuției prin edict, care a urmat cu óre-cari întreruperi în secolul al treilea.

Persecuția prin edict fu inaugurată de Septimiu Sever în anul 202, adăugând la acușățiunile în regulă cerute și singurele aprobate de rescriptul lui Traian, urmărirea și pedepsirea Creștinilor din oficiu, ceea ce nu se permitea mai înainte ⁶⁾. De la mórtea lui Septimiu Sever și până la Maximin Tracul, Biserica s'a bucurat de o linisce cam îndelungată, după care isbucni o nouă persecuție în cei trei ani de domnie a lui Maximin. Reacțiunei puternice din timpul lui Deciu, îi premerse un timp de linisce. Cei d'intăi ani a stăpânirii lui Valerian, au fost favorabili Creștinilor, dar curând isbucni o persecuție crudă. De la edictul

---

5). Hergenræther op. cit. pag. 246—249. P. Allard op. cit. Introduction. Dr. N. Nitzulescu. Compendiu de Istoria Bisericescã, București 1875. pag. 29.

6). Dr. Alzog op. cit. pag. 202. P. Allard op. cit. Introduction. E. Cauly op. cit. pag. 283.

lui Galien și până în cei din urmă ani a împărăției lui Aurelian, Biserica fu lasată în pace. Intre persecuția lui Aurelian și cea a lui Dioclețian, a fost un timp îndelungat de linisce. Persecuția lui Dioclețian se pôte privi ca cea din urmă încercare a Statului Roman, de a înađuși creștinismul cu forța. De la Ne-ron și până la edictul de Milan, Biserica a fost persecutată într-una, cu óre-care întreruperi. Timpul, de linisce între diferitele persecuții, a folosit Bisericeii, căci și-a reparat perderile suferite prin convertiri noi și s'a pregătit de persecuțiile noi ce o așteptau. Curajul și tária cu care Creștinii au înfruntat chinurile cele mai crude și morțele cele mai amare, pentru a'și conserva credința, a asigurat triumful Creștinismului. Tertulian întăresce acest adevăr, dicînd : „Sanguis Martyrum, semen christianorum”.

In cele următóre voi încerca a face în scurt istoricul persecuțiilor sîngeróse din partea Statului Roman, arătând : cauzele persecuțiilor, fazele prin care au trecut, precum și martirii cei mai însemnați.

CAP. I.

Persecuțiile din secolul întâi.

§ 1. Starea Creștinilor din Imperiul Roman în secolul întâi.

Creștinismul a pătruns cu o replegiune aprópe de necređut peste Imperiul Roman. Apostolii, după ce au vestit Evangelia Iudeilor din Palestina, s'au împărșiat la predică în diferitele provincii ale Imperiului Roman. Apostolul Petru predică cu succes în Asia Proconsulară, Bitinia, Capadocia, Galatia, Pont și ajunse până în Babilon ⁷⁾.

Apostolul Pavel atrase la Creștinism un mare număr de păgâni din Asia Mică, Macedonia, Grecia, Italia și merse cu predica până în Ispania ⁸⁾. La Roma, Creștinismul a fost predicat pentru întâia óră, probabil de Iudei, care au fost la Ierusalim în timpul vieței Mântuitorului și la serbătórea Cinci-Zecimei când Apostolii au început a predica pe Iisus ca ade-

7) Eusebiu. Istoria Bisericească trad. de I. P. S. S. Iosif Gheorghian. C. III c. 1. Histoire de l'Église par Dr. Vladimir Guettée t. I. pag. 247. ss.

8) Dr. Fr. Craus op. cit. pag. 82. Dr. I. Cornoiu, Schițe din viața Sf. Apostol Paul. Biserica Ortodoxă, anul XVIII n. 3 și 4.

varatul Mesia. A fost întărit prin epistola și venirea lui Pavel la Roma ⁹⁾.

Creștinismul s'a întins mai peste tot Imperiul Roman până la sfârșitul secolului, de óre-ce găsim Biserici întemeiate în toate locurile mai însemnate ¹⁰⁾. Romanii considerau la început Creștinismul ca o superstiție populară, ca o sectă iudaică, din care cauză nu-i dădeau destulă atenție. Creștinii confundați cu Iudeii, au putut să se bucure de favórea acordată prin lege aderenților religiunii Mosaice. ¹¹⁾ Creștinii înmulțindu-se fórté repede, Romanii s'au convins cu înlesnire că n'au a face cu o superstiție populară sau cu o sectă iudaică, ci cu o religiune nouă, care tinde a înlocui toate religiunile existente și a deveni religiunea tuturor popórelor. ¹²⁾ Creștinismul a fost pus pîntre religiunile nepermise, iar aderenții sei persecutați cu asprime.

Era persecuțiilor sîngeróse s'a deschis de cátrá Neron, care a ordonat printr'un edict persecutarea Creștinilor din tot Imperiul Roman. ¹³⁾ Lactanțiu ne arată motivul edictului de persecuție. El dice: „Neron vedênd că nu numai în Roma, dar pretutindenea o mare mulțime părăsesce în fie-care di cultul idolilor și îmbrătoșază noua religiune, se aruncă a

9) Primatul Papal de V. Rădianu București 1893. pag. 6.

10) Dr. Dragomir Dimitrescu, Starea Creștinismului în secolul I și al II. Biserica Ortodoxă, anul XVIII și 4.

11) Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 121.

12) Calistrat Coca, Istoria Bisericească. Cernăți 1891. pag. 27.

13) Paul Allard op. cit. pag. 60.

Nero Romae Christianos suppliciiis ac mortibus affecit ac per omnes provincias pari persecutione exercuciare imperavit. Orosiu. Adv. Pag. Hist. VII cit. de P. Allard.

distruge templul ceresc și a nimici justiția.“¹⁴⁾ Sulpicu Sever după ce istorisește chinurile la cari au tost supuși Creștinii în timpul persecuții lui Neron, adaugă: „Ast-fel a fost începutul persecuțiilor contra Creștinilor, după ce religiunea a fost interzisă prin legi, în virtutea edictelor imperiale, nu mai era permis a fi creștin.“¹⁵⁾

Creștinismul declarat ca religiune ~~in~~licită de însuși șeful Statului, se înțelege de la sine că starea Creștinilor a devenit foarte tristă, fiind-că au fost lăsați fără nici o aparare în fața inamicilor și li se tăgăduia chiar dreptul de existență.

§ 2. *Causele Persecuțiilor.*

Un fapt așa de însemnat ca persecuțiile din cele trei secole primare, care s'au întins în Orient și Occident și au făcut mulțime de victime, trebuie să-și aibă cauzele în raport cu importanța și întinderea. Din aceste cele mai însemnate sunt :

1) *Legătura strânsă a păgânismului cu Statul.* Religiunea se privea ca o instituție de Stat, la toate popórele lumii vechi, iar îndeplinirea datoriilor religioase mai mult ca o datorie civilă, ca o obligațiune către patrie, de cât ca o datorie de conștiință. Dreptul Roman înterzicea culturile streine, religiones pe-

14) Cum animadverteret non modo Romae, sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum et ad religionem novam damnata vetustate, transire, prosilivit..... ad excidendum caeleste templum deledamque justitiam. Loctanțiu De Mort Persecut. § 1. cit. de P. Allard.

15) Hoc initio Christianos saeviri ceptum : post etiam datis legibus religio vetabatur, palamque edictis propositis christianum esse non licebat. S. Sever. Chron. II 41 cit. de acelaș.

regrinae, colegia illicita, în Imperiul Roman.¹⁶⁾ Cicero resumă foarte bine spiritul legislațiunei Romane, când dice: „Nimeni nu trebuie să aibă Dei sei particulari, nici să adore Dei noi sau străini, nerecunoscuți prin legile Statului.“¹⁷⁾ Jurisconsultul Julius Paulus se pronunță în acelaș sens: „acei cari întroduc religiuni noi și necunoscute, de natură a arunca nelinisce în spiritul ómenilor, trebuie a fi condemnați la exilare dacă sunt din o clasă superioară, pedepsiți cu mórtea, dacă sunt din o clasă de jos a societătei.“¹⁸⁾

Din aceste citate se vede că netoleranța civilă în materie religioasă era înscrisă în dreptul Roman ca și în dreptul tuturor popórelor lumii vechi. Dacă Romanii n'au admis toleranța în principiu, au fost nevoiți a o recunósce în practică, fiind-că interesele politice i-au silit a se arata toleranți cu culturile popórelor supuse.¹⁹⁾ La Romani găsim pe de o parte netoleranța trecută în legi, iar pe de alta tendința de a o înlătura din moravuri. Libertatea culturilor era foarte restrânsă, aprópe nulă după legi; de fapt însă era mare mai ales de la Neron înainte. Acéstă stare de lucruri lasa barbaților de Stat latitudinea de a se pronunța după voe și împrejurări asupra proscrirei sau tolerării culturilor străine.

De regulă se conducea de interesele politice. Dacă

---

16) Hergenroether op. cit. pag. 308. Dr. Nitzulescu, op. cit. pag. 27.

17) Separatim nemo habesset deos: neque novos sive advenos nisi publice adscitos, privatim colunto. Cicero De Legibus II. 8.

18) Titus Livius XXI. 5.

19) Dr. Nitzulescu op. cit. I. c.

o religiune fusiona cu cea națională, dacă Zeii seî recunosceau supremația lui Jupiter Capetolin, atunci capata recunoscerea dreptului de cetățenie și era tolerată; iar la din contra, toleranța se schimba în ură, în persecuție.²⁰ Creștinismul oprind a lua parte la cultul național, urmează că nu putea fi tolerat sub nici un cuvânt; atacând idolatria ca ceva nedemn de D-deu și om, își atrase ura poporului, care se rădică furios contra Creștinismului ca ^{la} contra vrăjmașului celui mai periculos. A ataca idolatria, însemna a ataca Statul, care se basa pe ea. In ochii Romanilor devotați cultului național, Creștinii treceau de inimi ai Zeilor și ai Statului; adunările Creștinilor erau privite ca nisce adunări secrete, care compromiteau siguranța Statului. Refusul constant al creștinilor de a sacrifica Zeilor și înaintea statuelor împaraților, se privea ca o crimă de les-majestate, care după legile în vigóre se pedesea cu mórtea.²¹)

2) *Abținerea Creștinilor de la funcțiunile publice.* La Romani, Religiunea fiind absorbită cu totul de Stat, urméză că și actele vieței oficiale se confundau cu actele vieței religiose. Din acéstă causă fórte puținii funcționari publici se puteau abține de a nu aduce sacrificii, de a nu învoca Zeii și de a nu participa la spectacolele publice, la care idolatria, voluptatea și cruđimea jucau un rol fórte însemnat.

Creștinii privind aducerea sacrificiilor ca o apos-

20) Saint Justin par M. Freppel. Paris 1886. pag. 45.

21) Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 119.

tasie, iar participarea la spectacole ca un act imoral, se găseau puși prin însuși firea lucrului în alternativa următoare: sau a-și ascunde credința și a calca în picioare și poruncile religiei lor, sau a se feri de a îmbrățișa funcțiuni și a-și atrage în schimb ura și disprețul tuturor. Ei preferau să se ferească de funcțiuni, ²²⁾ dar acesta a fost interpretată ca opunere la binele general. De aci o sumă de acuzațiuni, ca: ómeni nefolositori, triști, fără energie și incapabili de comerț ²³⁾. Abținerea Creștinilor de la funcțiunile publice, a contribuit mult la persecutarea lor.

3). *Fanatismul și superstițiunile înrădăcinate în poporul Român.* Cu slăbirea credinței în religie națională, s'a introdus o dată cu culturile streine și o mulțime de superstiții. Juvenal în satirile sale ne dă o idee de fanatismul popular. El dice: „Tómna amenință, Septembre e plin de nenorociri, luați sama: mergeți la Meroe și cereți apă, apă de Nil! Varsați în jurul templului Deyței Isis! O sută de ouă pontifului Belonei! Hainele vechi preutului marei Isis! Nenorocirea e suspendată de un fir de-asupra capului vostru, tunicile servitórelor marei Deyței; veți avea pace și expiațiune un an întreg.” ²⁴⁾.

Credința în vise, semne, oracule, descântece, vrăji și zile nefaste, era fórte respândită la ivirea Creștinismului. Nu numai ómenii din clasa de jos, dar chiar cei din clasa superióră erau grozav de superstițioși.

22). Dr. Alzog op. cit. pag. 198.

23). Homines infructuosi in negotio. Men. Felix. c. VIII.

24). Juvenal Sat. VI. 511 ss.

834438

Preoții, astrologii, explicatorii de vise și toți cari explótău fanatismul și superstițiunile, urau Creștinismul din tóte puterile, fiind-că le micșura și nimicea autoritatea în fața poporului. Conduși de ură, întártău poporul contra Creștinilor și îndemneau pe împărați la persecuții. Valerian a fost înduplecat a persecuta pe Creștini de un adept a științelor oculte²⁵⁾, iar Dioclețian a început persecuția în urma plângerei aurispiciilor, că nu găsesc în interiorul animalelor semnele pentru spunerea viitorului, și după ce a consultat oraculul de la templul lui Apolon²⁶⁾. Timp de trei secole fanatismul și superstițiunile au fost o armă puternică în mîna celor interesați contra Creștinismului. Poporul, plecând de la ideia că respectul cătră Deii a adus tária și mărirea imperiului, credea că numai Creștinii sunt vinovați pentru tóte nenorocirile publice și private. Deii supărați de disprețul Creștinilor, se resbună ; deci pentru a-i împăca trebuia a nimici pe Creștini. Din acéstă causă fie-care resbel, fómete, cutremur de pământ și bółă molipsitóre, era pentru popor semnalul unor noi persecuții. Vederile greșite ale mulțimei nu erau combătute de ómenii învațați, ci din interese politice și din ura Creștinismului erau întárite cu autoritatea lor.

4). *Ideile greșite și mai ales calomniile respândite în popor contra Creștinilor.*

Creștinii adorând un D-deu spiritual și ferindu-se a lua parte la sacrificiile idolilor, au fost acuzați

25). Dr. Craus op. cit. pag. 133. Eusebiu. Ist. Bis. C. VII c. 10.

26). P. Allard op. cit. Introduction. M. Regnault op. cit. pag. 318.

de ateism. Pentru Romani, cari erau deprinși a parfuma statuia lui Jupiter, a peptăna perii Minervei și a ține oglinda Junonei—cum dice Seneca—²⁷⁾ adorarea unui D-deu spiritual, adorarea în spirit și adevăr, predicată de Evanghelie, apărea ca o negare a Divinității, ca un ateism curat. Adrian dice despre D-zeul Creștinilor: „Unus illis Deus nullus est“²⁸⁾; iar poporul cerea mórtea Creștinilor strigând: „să piară atei“. Creștinii priviți ca atei treceau în ochii poporului de ómenii cei mai rēi, în stare de a comite crimele cele mai îngrozitoare. E de mirat că tocmai ideile cele mai sublime ale Creștinismului au servit de basă calomniilor celor mai uricióse. Mulțimea neputând pricepe iubirea frățească predicată de Creștinism, își închipuiau viciii chiar în virtuțile cele mai curate. Raporturile intime ale Creștinilor au fost schimbate în legături suspecte, în relațiuni criminale. Cuvintele de „frate“ și „soră“, cu care obicinuiam a se saluta Creștinii, au dat nascere acușațiunei de incest, iar adunarea Creștinilor în locuri retrase pentru săvârșirea cultului, a produs acușațiunea de conspiratori contra Statului²⁹⁾. Mulțimea plecată pe calea calomniei, nu mai are margină; fie-care poruncă a moralei, fie-care act al cultului, devine obiectul unei interpretări rēutacióse. Poporul judecând Creștinismul după ideile sale propii, vedea în riturile tainelor, formule magice menite a înșela spiritele; iar în agapele fră-

27). Speculum tenere Junoni Ep. 95.

28) Ad. Consulem Servianum C. VIII.

29). Homines deploratae, illicitae et desperatae factionis Min. Felisc. loc. cit.

țesci adunări scandalóse, în care credeau că se pitrec tot felul de desfrânări. De asemenea vedeau în taina împărtășirei un ospăț, la care conmesenii se împărtășiau cu carnea unui copil ³⁰). Contra acestor calomnii s'au ridicat apologetii și au aratat în scriirile lor cât sunt de neîntemeiate. Atenagora combate cu succes acușățiunile cele mai însemnate îndreptate contra Creștinilor. El ȓice : „Ni se impută trei crime : ateismul, ospețele lui Thyeste și incestele lui Oedip. Dacă suntem vinovați, nu ne cruțați ; dacă suntem o rasa mai rea ca cea a animalelor selbatice, nimiciți-ne împreună cu copiii și femeile nóstre. Dar dacă aceste acușățiuni sunt numai calomnii, pedepsiți pe cei ce ne acusă. Creștinii nu sunt ateii, fiind-că mărturisese un D-ȓeu, creator al tuturor ființelor. +

Mulți dintre poeții și filosofii mai vechi, n'au admis de cât un singur D-ȓeu. Intre doctrina lor și a nóstră nu e deosebire, numai că a nóstră e mai superióră. Politeismul e plin de neconsegvenți, pe când învățătura creștină despre Treime e plină de o filosofie înaltă.

Morala Creștinilor nu lasă a plana asupra-ȓ nici o presupunere din immoralitățile ce ni se impută ; morala singură ne resbună de crima ateismului. E drept că Creștinii n'aduc sacrificii, dar acésta nu probéză că suntem ateii. Nu credem că D-ȓeu iubește sîngele, că a creat animalele pentru a-ȓ oferi sîngele lor ; dar suntem încredințați că preferă un cult spiritual și

---

30). E. Cauly op. cit. pag. 172.

resonabil. Cei ce ne acasă, adoră pe D-țeu în acelaș mod? Nu; fie-care oraș are cultul seu de predicție. De ce n'am avea și noi pe al nostru? De ce ne numesc atei, fiind-că adorăm pe D-țeu după modul nostru?

Noi deosebim pe D-țeu de materie, n'adorăm nici lumea, nici ființele care o compun. Numele ce se dau Țeilor și statuelor ce li se ridică, au o dată recentă. Se cunoșce origina tuturor Țeilor, pe cari păgânii i-au adorat.

Asupra acestui punct se unesc ficțiunile poeților cu observațiunile filosofilor și trebuie a conveni că și unii și alții atribue Țeilor viciii, pe cari n'ar trebui a le imita. Pentru noi acești Ței sunt demoni; asupra acestui punct Thales și Platon gândesc ca și noi. Noi admitem ca și dânșii doctrina despre demoni, cari atrag ómenii la idolatrie și prin vicieni au transformat simpli muritori în Ței. Poeții și istoricii atestă origina acestor ómeni divinisați, a căror lucrări culpabile îi fac nedemni de ori-ce onóre.

Cât despre cele-l-alte două crime ce ni s'au imputat, nu sunt mai reale ca acele care au făcut victime pe filosofii cei mai însemnați, ca: Pitagora, Heraclide, Democrit și Socrat. Superioritatea acestor ómeni a creat invidioși. Aseminea și cu Creștini; moravurile și doctrinele lor respund acestor acușatiuni. Atribuirea crimelor de care s'au făcut vinovați Ței falsi, ne miră. Se póte crede imoralitate contra fierei la ómeni, cari profeséză învățatura, că nu trebuie a privi la femee, cu o dorință vinovată? Căci

învață căsătoria să fie castă, cari nu se căsătoresc de cât pentru a fi mai curați; sau cari nu se căsătoresc de cât o singură dată? Se găsesc printre noi bărbați și femei, cari au îmbătrânit necăsătoriți în speranță de a fi mai uniți cu D-zeu. E de ajuns a compara Creștinii cu acuzatorii lor, pentru a vă încredința că moravurile lor sunt superioare. Departe de a comite un omor nedrept, nu comit chiar unul care ar fi drept. Cine ar putea gândi că noi mâncăm carne de om, ca Thieste, când se știe că noi credem în învierea corpurilor? Óre am voi să fim mormânturi a celor cari vor învia într'o zi? ³¹⁾ Atenagora termină apărarea sa, inplorând dreptatea împaratului în favórea Creștinilor.

Din cele díse se vede că legătura strînsă dintre păgânism și Stat, abținerea Creștinilor de la funcțiunile publice, fanatismul și superstițiunile înrădăcinate în poprul Roman, și mai ales ideile greșite și calomniile respândite în popor, sunt cauzele principale ale persecuțiilor. Poporul vedea ateism, stricarea moravurilor, crime contra firei și opunere la binele general în o religiune, care învață unitatea lui D-zeu, care pune scopul activității omenesci în perfecțiunea morală și care face din supunerea la puterile legitime o datorie sfântă.

§ 3. *Persecuția lui Neron.*

Cea d'întâi persecuție sângerósă contra Craștinilor din partea Statului Roman, s'a întâmplat în tim-

---

31). Legatio pro Christianis § 3--38 cit. de Dr. Vladimir Guettée.

pul lui Neron. La anul 64, luna Iulie, a izbucnit în Roma un foc mare, care a ținut șese zile și a prefăcut cea mai mare parte din oraș în ruine.

Poporul lipsit de locuinți s'a îngrămădit în câmpia lui Marte, unde Neron poruncise să se ridice adăposturi și să se dea nenorociților primele ajutóre.³²⁾ Dar aceste măsuri umanitare nu erau de ajuns pentru a liniști poporul suferind, redus la cea mai completă sărăcie prin arderea Romei. Focul nu putea proveni de la întâmplare pentru popor, lui îi trebuia un autor responsabil și adevăratul vinovat era Neron.³³⁾ De și nenorociții din câmpia lui Marte nu îndrăsniau a numi pe Neron incendiar, totuși circulau printre ei o mulțime de versiuni: unii diceau că Neron și'a făcut din arderea Romei o priverisce; alții afirmau că îmbracat în haine de actor a cântat arderea Troei; în fine cei mai îndrăsneți spuneau că sclavii lui Neron au fost surprinși întretinând focul.³⁴⁾ Presupunirile mulțimei s'au întărit prin împrejurarea următoare: când lumea credea focul localizat și pericolul îndepărtat, se aprinse din nou în grădinele imperiale. Poporul înspăimântat începu a dice că Neron a poruncit să ardă Roma, pentru a o zidi mai frumoasă și a-i da numele seu.³⁵⁾ Focul ținu în totul nouă zile și pricinui mari stricăciuni. Din patru-spre-dece regiuni ale Romei, trei au fost arse cu totul, șapte prefăcute în ruine

---

32) P. Allard op. cit. pag. 39.

33) Doublet op. cit. pag. 220. Dr. Nitzulescu op. cit. pag. 27. P. Allard op. cit. pag. 40. Calistrat Coca op. cit. pag. 27.

34) Regnault op. cit. pag. 68 ss. P. Allard l. c.

35) Calistrat Coca op. cit. pag. 27. P. Allard op. cit. p. 40

și numai patru neatînse.³⁶⁾ Neron se găsea pentru prima óră în fața indignărei populare. Amenințat de resbunarea mulțimei, concepu planul îndrăsneț de a arunca vina pe alții.

Poporul voia un vinovat; el se hotărî să-i dea mai mulți. Mulțimea aspira să se resbune de suferințele sale asupra unuia; Neron se gândi să-i arunce o mulțime de victime.

Imprejurările se potriveau de minune cu planul seu. Intr'adevăr focul isbucise în împrejurimile Circuitii mare, populate de negustori orientali, printre cari erau Iudei.³⁷⁾ Părțile populate numai de Iudei abia fusese atinse de foc, deci Iudeii au dat foc Romei.³⁸⁾ Inimicii civilizațiunei și ai Țeilor au voit să distrugă capitala lunei și Panteonul tuturor religiunilor! Astfel de vorbe respândite în popor de trimișii lui Neron, schimbară obiectul indignărei populare. Pericolul amenința mai ales pe Iudei, dar ei aveau protectori puternici la palat, cari au știut a îndeparta la timp lovitura îndreptată contra lor. Neron iubea pe Iudei și avea mulți sclavi și actori comici dintre ei; iar soția sa Sabina Poppeia era proselită iudaică.³⁹⁾ Ea împreună cu Iudeii iubiți de Neron au intervenit pe lângă dânsul în favórea Iudeilor, îndreptând privirile asupra Creștinilor, confundați de mulțime cu Iudeii.

Neron acasă pe creștini c'au dat foc Romei, din care cauză isbucni o persecuție fórte aspră contra lor.

36). Tacit Analis XV 38—44.

37). P. Allard op. cit. pag. 42.

38) Ibid. Doublet op. cit. pag. 220

39) Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 122.

Tacit istorisese persecuția ast-fel: Pentru a liniștii iritarea generală, Neron produse acușați și supuse la pedepsile cele mai crude ómeni urîți pentru crimele lor, pe cari poporul îi numea Creștini. Numele lor vine de la Christos, care sub împărăția lui Tiberiu a fost condamnați la mórte de procuratorul Pontiu Pilat, prin care s'a înădușit la început acéstă superstiție periculoasă. Cu tóte acestea, șiroiul isbucni din nou, nu numai în Iudeia, origina acestui reu, dar până și în Roma, unde se revarsă și se adună tóte turpitudinile. Mai întâi s'au prins acei cari mărturiseau, apoi după arătările lor o mare mulțime, mai puțin convinși de crima incendiului de cât de ura genului omenesc. La chinuri s'a adaugat bătăi de joc, ómeni îmbracați în pei de animale selbatice au murit sfâșiați de câni, sau restigniți pe cruce, sau arși în locul luminelor de nópte. Neron și-a pregătit grădinele pentru acest spectacol. Ast-fel, de și acești ómeni erau vinovați și vrednici de cele mai aspre pedepse, lumea avea mila de ei, fiind-că erau sacrificați, nu pentru folosul public, ci pentru cruđimea unuia. ⁴⁰⁾

Din istorisirea lui Tacit, ne putem face o idee de starea Creștinismului din Roma. El spune că o mare mulțime a fost pedepsită, de unde rezultă că prinsese rădăcini Creștinismul în Roma. Comunitatea creștină ajunsese la o însemnatate óre-care, căci alt-fel nu s'ar putea explica nepopularitatea sa. Neron găsi cu înlesnire victimele espiatóre în sinul Bisericeii. Până la

---

40) Tacit Annales XV 44.

începutul persecuției, Creștinismul a putut trece în ochii poporului și ai autorității Romane drept o sectă iudaică și a se bucura de libertate, dar d'aci înainte prin reutatea lui Neron și a Iudeilor, rămîne fără nici un scut de aparare în fața uneltirilor ascunse ale inamicilor ⁴¹⁾). Creștinii prinși și aruncați în închisore pe basa presupunerii c'au dat foc Romei, au fost scoși cu ocazia unor serbări populare și pedepsiți în modul cel mai crud. Unii îmbracați în pei de animale selbatice, au fost aruncați în Circ la câni, alții restigniți; unii înecați în Tibru, iar alții unși cu păcură, rîșină și alte materii combustibile, au fost arși de vii în grădinele imperiale ⁴²⁾). Poporul murmura contra acestor cruđimi. Atâția ómeni, ăice el, sacrificaiți nu pentru utilitatea publică, dar pentru cruđimea unuia. Creștinii aducându-și aminte de cuvintele lui Iisus Christos, care li-a pređis tot felul de persecuții pentru numele seu, sufereau mórtea cu cea mai mare lînise sufletescă, socotind ca o fericire a muri pentru Învățetorul lor. Persecuția a ținut mai mulți ani și s'a terminat o dată cu mórtea lui Neron. Dar din locală s'a schimbat în generală, căci a eșit dintre zidurile Romei și s'a întins peste provinciile imperiului ⁴³⁾). Intr'adevăr dacă Creștinii din Roma au putut

41). P. Allard op. cit. pag. 46.

42). Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 122. N. Nitzulescu op. cit. p. 27. Hergenroether op. cit. p. 214. Calistrat Coca op. cit. p. 28. P. Allard op. cit. p. 48—55. Regnaut op. cit. p. 67.

43). Doublet op. cit. p. 220. P. Allard op. cit. p. 60 ss. Regnaut op. cit. p. 83. E. Cauly op. cit. p. 275. susțin persecuția lui Neron ca generală; iar ca locală o admit: Dr. N. Nitzulescu și Dr. Alzog. De asemenea admit ca generală, următorii: Le Nourry, Dissert I. p. 94 a ediției „De mort pers. a lui Lactanțiu; Ruinart, Acta martyrum p. XXVIII—XXIX. Tillemont, Mémoires. t. II; De Rossi, Bul. di. arch. crist. 1865 p. 93; Aubé Renan. Ca locală: Dodvell. Bassnage, Giblon, Merivale. Duruy. Veđi P. Allard p. 58 nota.

fi acuşați de incendiu, dacă au putut fi priviți ca o asociațiune de incendiari, ca o sectă anarhistă sau nihilistă, apoi se înțelege de sine că aceste acuşațiuni n'au ramas între zidurile cetăței, ci s'au respândit și în provincii ⁴⁴). Poporul afară din Roma atins de suferințele locuitorilor Romei, iritat de calomniile împaratului a trebuit să se ridice cu furie și să siléscă pe magistrați a pedepsi pe Creștini, chiar dacă ei ar fi stat la îndoélă. Nici magistrații, nici poporul, n'au fost lasați la voia lor, ci s'a dat îndreptări oficiale. După mărturia lui Lactanțiu, Orosiu și Sulpiciu Sever, Neron a dat un edict prin care persecuția a luat o formă legală. Numărul Creștinilor cari au suferit în cei patru ani de persecuție nu se scie sigur ; probabil c'au murit fórte mulți. Clement Romanul vorbind de martirii persecuției lui Neron, spune c'au suferit „o mare mulțime de aleși“ ⁴⁵). Din aceștia cei mai însemnați sunt : Apostoli Petru și Pavel, cari au obținut coróna de martiri la anul 67. După o tradiție veche, Petru a murit crucificat cu capul în jos, iar Pavel ca cetățian Roman, a fost decapitat. La începutul secolului al doilea Caius, preot Roman, se exprimă ast-fel despre Apostoli : „Pot arata trofeelee Apostolilor. De voiți a le vedea, n'aveți de cât să mergeți la Roma și pe calea Ostiei, veți vedea monumentele aceloră cari au întemeiat acéstă Biserică ⁴⁶). „Dionisie, Episcopul de Corint, scrie cătră Romani : „A-

---

44) P. Allard op. cit. pag. 60.

45) Epis. cătră Corinteni cit. de P. Allard 16.

46) Caius în Eusebim Ist. Bis. e. II. 25.

mândoi Apostoliî au sămănat împreună în cetatea noastră doctrina Evangelică. Au trecut apoi împreună în Italia și acolo au sigilat aceiași doctrină prin mórtea lor“ 47).

§ 4. *Persecuția lui Domițian.*

Creștinii s'au bucurat de bine-facerile păcei, de la mórtea lui Neron până spre sfârșitul împărăției lui Domițian. Domnul De Rossi atestă acest fapt, dicend: “ E cert, că după mórtea lui Neron și condamnarea memoriei lui, Creștinii s'au bucurat mai mult de trei-deci de ani de o pace profundă.“ 48).

După ce Romanii au deosebit pe Creștini de Iudei, de la anul 64 până la 68, au început să-i confunde din nou cu Iudei. Pentru barbații politici ca Vespasian și Tit, Creștinii treceau drept ómeni cu moravuri iudaice, dar cari au dat probe de supunere către autoritatea Romană. Faptul că aderenții religiei creștine nău făcut cauză comună cu Iudeii revoltați contra Romanilor, a aratat probitatea politică a Creștinilor și probabil că li-a asigurat toleranța autorității Romane, nu numai în Palestina, ci în tot imperiul 49). Creștinismul lăsat în pace a putut să-și repare perderile suferite, să se întindă și să străbată chiar în familia imperială a Flaviilor 50). La anul 81

47) Dionisie în Eusebiu loc. cit.

48) *Bulletino di archeologia Cristiana* 1865 p. 95 cit. de P. Allard.

49) P. Allard op. cit. pag. 84.

50) Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 124. P. Allard op. cit. p. 89—95.

se sui pe tron Domițian, care a guvernat cu multă înțelepciune la început. Dorind a reforma moravurile, a oprit castrarea și a ordonat să se pedepsescă cu mörte vestalele vinovate de calcarea făgăduinței, care mäsuri a făcut pe Quintelian a-l numi „censor sfânt“, iar pe Martial a-l felicita că a redat templele Țeilor și moravurile Romei ⁵¹). Chiar în finanțe era moderat, căci refușa legăturile testatorilor cari aveau copii și pedepsea aspru pe denunțătorii, cari acusau falș în profitul tesaurului public ⁵²). Acéstă politică înțeleptă din nenorocire nu ținu mult. Domițian ruinând finanțele cu reconstruirea Capitolului, ars sub Vitelius, cu ridicarea unui templu märeț lui Jupiter Capitolin și cu alte constructii și jocuri publice, a fost silit a recurge la confiscări, testamente silite, proscrieri și alte mäsuri de asemenea natură, pentru a face față trebuințelor Statului ⁵³). Cu tóte acestea, averea condamnaților și a morților n'ajungea să umple tesaurul secat. Trebuința de imosite noi se simțea din ce în ce mai mult. Ne putând mări dările, fiind-c'ar fi îngreuiat comerciul, își aminti taxa religiósă și națională, pe care o plătiau Iudeii Romanilor după dărämarea Ierusalimului. Până la Domițian, erau obligați a plăti această tacsă numai Iudeii de origină ; dar el hotări ca toți, cari duc o viață iudaică, circumciși sau nu, să plătească tributul didrahmei ⁵⁴). Acéstă măsură a-

51) Ibidem. pag. 97.

52) Ibid.

53) Ibid.

54) Praeter caeteros judaicus fiscus acerbissime actus est ; ad quem deferebantur qui vel improfessi judaicum viverent vitam, vel, dissimulata origine, imposita genti tributa non pendissent. Suetonius Domit. 12 cit. par. P. Allard.

vu urmări pe cari nu le prevăduse Domețian. Agenții fiscali au înscris între contribuabilii didrahmei, nu numai pe proseliții porței, visați prin decretul lui Domețian, dar și pe toți adoratorii unui singur D-zeu, pe Creștini, la care nici nu se gândise împaratul. Creștinii au refusat să plătescă, fiind-că li se părea o minciună, o apostasie deghizată ⁵⁵). Din această cauză, deosebirea între Iudaism și Creștinism veni din nou la ordinea zilei. Agenții fiscali descoperise două clase de oameni cu moravuri iudaice : o clasă compusă din Iudeii de origine și din proseliții Iudaismului, a căror religione era permisă cu condiție de a plăti tributul didrahmei ; alta compusă din oameni, cari refuseră a fi confundați cu Iudeii, cari fără a profesa religiunea lor, se asemănau în moravuri cu ei. Nici păgâni, nici Iudei, nu se îndeletnicău cu cultul recunoscut de Stat, ceea ce la Romani însemna a nu avea nici o religione. Din această cauză au fost acusați de ateism și moravuri iudaice, și s'a aplicat sau s'a reînnoit contra lor edictul lui Neron. Cele mai însemnate victime ale acestei persecuțiuni sunt : vărul lui Domețian, consulul lui Flavius Clemens și soția sa Flavia Dometila ⁵⁶). Iată cum istorisesc Dion Casiu condamnarea lor ; „In acest an (95) Domețian a condamnat la mörte pe Flavius Clemens, atunci consul, vărul seu și pe soția acestuia Flavia Domitilla, ruda sa, împreună cu mulți alții. Amândoi au fost condamnați pentru crima de

55). Dr. Fr. X. Craus op. cit. pag. 123. P. Allard op. cit. p. 100.
56). Hergenroether op. cit. pag. p. 239. Dr. Alzog op. cit. p. 147.
P. Allard op. cit. p. 101. E. Cauly op. cit. p. 277. Doublet op. cit. p. 223. Dr. Fr. X. Craus. p. 124.

ateism. In baza acestei acușățiuni au fost condamnați mulți alții cari adoptase obiceiurile iudaice; unii au fost omoriți, alții pedepsiți, cu confiscarea. Domitilla a fost exilată în insula Pandataria ⁵⁷.“ Din citatul acesta se vede că Flavius Clemens și soția sa cu mulți alții, au fost condamnați din cauza religiunei lor. Domițian bănuind probitatea lor politică, a ordonat a-i urmări, dar inculparea legală a fost cea de ateism. Se scie, că acuzarea de ateism în acest timp era sinonimă cu acuzarea de Creștinism. Atenagora spune lămurit că erau acușăți de ateism Creștinii ⁵⁸), iar Luchian confirmă spusele lui, dîcînd că Pontul e plin de ateii și de Creștini ⁵⁹). Dion Casiu nu vorbește numai de acuzarea de ateism, ci spuse că în virtutea acestui cap de acuzare, au fost condamnați mulți cari adoptase moravuri iudaice. Adoptarea Iudaismului, nu era în sine un delict ce se pedepsea cu expulsarea și mórtea. Măsura luată de Domițian, contra proseliților porței, era mai mult fiscală, în virtutea căreia toți trebuia să plătescă tributul didrahmei, avînd persóna și averea asigurate ⁶⁰. Așa dar, Dion nu înțelege prin adoptarea de moravuri iudaice pe Romanii cari treceau la Iudaism, ci pe acei cari părăsiau păgânismul și treceau la Creștinism. Gibbon confirmă acest adevăr, dîcînd :“ Imputarea dublă de ateism și moravuri iudaice, implică o singură asociațiune de idei și nu

57) Dion Casiu LXVII. 13 cit. de P. Allard.

58) Legatio pro-christianis loc. cit.

59) Alexan. 25—38.

60) P. Allard op. cit. p. 105.

110
 111
 112
 pôte fi îndreptată de cât contra Creștinilor“ ⁶¹⁾. O altă victimă însemnată e : Acilius Glabrio. Dion istorisind condamnarea lui Clemens, adaugă : „Domitian a ucis pe Glabrio, care a fost consul cu Traian, acusat între altele de aceleași crime“ ⁶²⁾. Eusebiu ne face cunoscut o altă victimă însemnată a acestei persecuții. El dice : „Doctrina noastră era atunci atât de cunoscută, în cât istoricii, cari ni erau cei mai contrari, au vorbit de persecuțiunea și martirurile ce au suferit credincioșii. Ei au însemnat precis timpul, dicând că Flavia Domitilla, nepoța lui Flavius Clemens consul, fu isgonită cu mulți alții în insula Pontia, pentru c'a mărturisit credința în anul al cinci-spre-șecilea a domniei lui Domitian.“ ⁶³⁾. Intr'o altă scriire a sa spune că un mare număr de Creștini au fost martirisați sub Domitian. ⁶⁴⁾. Persecuția n'a fost locală, ci generală. După o tradiție foarte veche, Apostolul Andrei a fost răstignit în cetatea Patra în Achaia din ordinul proconsulului Egeia. ⁶⁵⁾. De asemenea Apostolul Ión a fost adus la Roma și aruncat din ordinul lui Domitian într'un cazan cu unt-de-lemn clocotit, din care eșind nevătămat, a fost exilat în insula Patmos. ⁶⁶⁾ Aici a scris Apocalipsul. Ca martor ocular și victimă a

61) Gibbon cit. de P. Allard.

62) Dion. loc. cit.

63) Eusebin Ist. Bis. III. 18.

64) Scribit Brutius plurimos Christianorum sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos et Flaviam Domitillam Flavii Clementis ex sorore neptem, quia se christianam esse testata sit. Eusebin. Chron. II ad Olympiad 218. cit. de P. Allard.

65) E. Cauly op. cit. p. 277. Calistrat Coca op. cit. p. 21.

66) Doublet op. cit. p. 222. Craus op. cit. p. 124. Hergenroether op. cit. p. 239. P. Allard op. cit. p. 116.

persecuției lui Domițian, spune că Bisericele Asiei Mici au fost crud încercate în timpul persecuției. Antipa fu martirisat la Pergam. ⁶⁷⁾ Pliniu confirmă spusele Apostolului Ión, căci vorbind de procesele creștinilor din Bitinia, dice: „Unii denunțați, au recunoscut mai întâi că sunt creștini, apoi au negat declarând că au fost într'adevăr, dar au încetat de a fi unii de trei ani și mai mult, iar alții chiar de două-deci de ani“. ⁶⁸⁾ Din acest citat se vede, că persecuția a ajuns și în Bitinia, unde a făcut mulți apostafi. De și persecuția a fost scurtă, cu toate acestea a făcut multe victime, căci afară de Patricienii de cari vorbesce Dion, au mai suferit mulți cetățeni Romani, căci Apostolul Ión face alusie la decapitare ca la singura pedepsă întrebuințată contra creștinilor, în timpul când scrie. ⁶⁹⁾ Persecuția a ținut până la anul 96, când Domițian a ordonat încetarea ei. Tertulian atestă faptul, dicând: „Domițian, acest semi-Neron de cruđime, a încercat contra noastră violența, dar păstrând ceva ominesc, s'a oprit ușor și a rechemat pe acei cari'i exilase. ⁷⁰⁾ Hegesip spune și mai lămurit că Domițian a ordonat încetarea persecuției. ⁷¹⁾ Imprejurările cari au contribuit la schimbarea ideilor lui Domițian, sunt: el auđise că mai erau urmași de a lui David și a ordonat să-i omóre

67) Apocalip. II. 13.

68) C. Pliniu consulis. Epistolae Selectae X. 97.

69) Apocalips. C. XX. 4.

70) Tentaverat et Domitianus, portio Neronis de crudelitate; sed qua et homo, facile cœptum repressit, restitutis etiam quos relegaverat. Apol. 5.

71) In Eusebiu Ist. Bis. III. 20.

ca nu cumva Iudeii să găsească un șef printre ei și să se revolte. Acusatorii îi spuseră că erau în Palestina ómenii din familia lui Christos și de aceea ordonă să-i aducă la Roma. Vădând mânilor lor pline de beșici provenite din munca câmpului și auzind că împărăția lui Christos nu-î pământească ci spirituală, a recunoscut nevinovăția lor. Domițian credea că Creștinii sunt o sectă politică, care își recrutază adépți dintre toate națiunile, dar prin venirea rudelor Mântuitorului la Roma, s'a încredințat pe deplin că aspirațiunile Creștinilor sunt cu totul spirituale și nu-î dispută nici unul corona de împarat. Cu o sinceritate rară la ómenii politici, a recunoscut că s'a înșelat în aprecieri și a ordonat suspendarea urmăriri Creștinilor. După acéstă măsură înțeleptă, Domițian fu ucis de o conjurațiune la 18 Septembre, anul 96.

CAP. II.

Persecuțiile din secolul al doilea

§ 1. Starea Creștinilor din Imperiul Roman în secolul al doilea.

Persecuțiile contra Creștinilor au suferit o schimbare însemnată la începutul secolului al doilea. Rescriptul lui Traian către Pliniu, guvernatorul Bitiniei, a pus capăt schimbărilor repezi de până acum, a fixat jurisprudența pentru un secol și a înlocuit furtunile violente, urmate de o linisce neașteptată, cu un regim regulat, liber de ori-ce echivoc. Renan numește schimbarea „Statul permanent al persecuției“ ⁷²⁾ pentru motivul că persecuția nu mai e ceva trecător ca în secolul întâi, ci e permanentă. Politica religioasă a Antoninilor va consta în menținerea rescriptului lui Traian. La anul 98 se sui pe tron Traian, cel mai mare și mai bun împarat Roman. Interesindu-se de aproape de prosperarea Imperiului, a trebuit să se ocupe și de noua religione, care se întinsese ca un fulger și pătrunsese în toate clasele sociale. El care vedea un pericol pentru unitatea imperiului în aso-

(72) Renan. Les Évangiles pag. 401. cit. de P. Allard.

ciațiiie particulare, nu putea privi cu ochi buni progresul unei societăți religioase, care avea erarhia sa, locuri separate de adunare și un cult particular. Raportul lui Pliniu și răspunsul lui Traian, arată ideile lor despre Creștini și regula după care s'au condus împarații din secolul al doilea, în persecutarea Creștinilor. Ca să cunoșcem mai bine starea Creștinilor din acest secol, trebuie a privi mai de aproape aceste documente.

La anul 111 Traian a numit guvernator în Bitinia și Pont pe amicul seu Pliniu. ⁷³⁾ Acesta venind la post s'a înspăimântat de numărul Creștinilor acușați. Barbați, femei, bătrâni și copii de toate condițiile erau aduși înaintea sa. ⁷⁴⁾ Creștinismul cucerise orașele și satele, ⁷⁵⁾ templele Țeilor erau deșarte ⁷⁶⁾ și sacrificiile întrerupte. ⁷⁷⁾ Ce era de făcut în asemenea împrejurări? Pliniu ca să-i pótă judeca în cunoștința de cauză, trebuia să înstruască afacerea. A luat interogatorul acușatorilor, li-a sondat purtarea și s'a informat de doctrinele lor. Ca să nu se înșele în aprecieri s'a adresat la acei cari fusese membri ai Bisericeii, dar cari încetase de a mai fi. Pentru a afla tot adevărul, a torturat două sclave Creștine, cari

73) P. Allard op. cit. pag. 146.

74) Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, et vocabuntur. Plinius Ep. Sel. X, 97.

75) Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est. Ibid.

76) Prope jam desolata templa. Ibid.

77) Sacra solennia diu intermissa. Ibid.

aveau funcțiunea de diaconese. ⁷⁸⁾ De la ele au aflat : „că obicinuiau a se aduna la zile fixe înainte de a resări sórele și a cânta lui Christos o cântare ca lui D-dên; a se angaja prin jurământ, nu la crime, ci a nu comite furtişag, prădăciuni și adulteriu ; a se despărți și a se aduna din nou sara pentru a lua în comun un ospăț simplu și modest ⁷⁹⁾

De și Pliniu n'a descoperit nici umbră de vinovăție la Creștini, totuși i-a somat a-și renega credința și pentru c'au refusat i-a condamnat la mórte. ⁸⁰⁾ In urmă a consultat pe Traian, cum să se pórte în viitor. Causele care au motivat consultarea, sunt : pe de o parte numărul mare al Creștinilor, printre cari erau mulți cetățeni Romani, iar pe de alta primirea unor scrisori anonime, prin care se acusau mulți că sunt Creștini.

Respunsul lui Traian e scurt, poroncitor și destul de aspru. El scrie cătră Pliniu : „Tu știi scumpul meu Pliniu ce purtare trebuie să ai față cu cei acusați c'ar fi Creștini, căci nu se póte stabili o regulă uniformă, care trebuie a fi aplicată în casuri atît

---

78) Quo magis necessarium credidi, esc duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset veri, et per tormenta quaerere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicam. Ibid.

79) Adfirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris quod essent soliti stato die ante lucem convenire ; carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne deposetum appellati abnegarent : quibus paraetis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innocuum. Ibid.

80) Interim in eis, qui ad me tanquam christiani deferebantur : hunc sum sequutus modum. Interrogavi ipsos, an essent christiani, confitentes iterum ac tertio interrogavi supplicium minatus, perseverantes duci jussi. Ibid.

de diferite. Nu trebuie să faci nici o cercetare în contra Creștinilor, dar dacă se denunță și se dovedesc ca ast-fel, trebuie să-i pedepsești. De asemenea cei ce spun că nu sunt Creștini și dovedesc aducând sacrificii Deilor noștri, chiar de-ar fi suspecti, să 'i erți. ⁸¹⁾ Inșă scrisorile anonime nu trebuie să le ții în samă, în nici un fel de acușatiuni, căci ar fi un reu exemplu și cu totul nedemn de secolul nostru⁸²⁾ Criticii esaminând cu de amănuntul rescriptul lui Traian, au descoperit immoralitate și lipsă de logică. Renan descrie immoralitatea, ast-fel: „Traian încurajază apostasia și privesce cu bună-voință pe renegați; a învața, a sfătui și a respăti actul cel mai immoral, care înjosesce pe om chiar în ochii sei proprii este greșala în care a cădut cel mai bun guvernator, care a putut exista vre-o-dată⁸³⁾ Tertulian pune în evidență lipsa de logică, dîcînd: Dicisie contradictorie! Traian opresce a urmări pe Creștini ca nevinovați și ordonă a-i pedepsi ca vinovați; economisese și maltratéză, închide ochii și condamnă. Nu vede că se combate pe sine însuși?

Dacă condamnați pe Creștini, de ce nu-i urmăriți? Și dacă nu-i urmăriți, pentru ce nu-i achitați? In tóte provinciile se află detașamente de soldați pen-

---

81) Conquirendi non sunt: si diferantur et arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut qui negaverit se christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamvis suspectus in praeteritum fuerit, veniam ex poenitentia impetret. Trajanus Plinio în Pliniu. Ep. Sel. X. 98.

82) Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habent: nam et pessimi exempli, nec nostri saeculi est. Ibid.

83) Les Évangiles. pag. 481. cit. de P. Allard.

tru a urmări pe talhari. Contra criminalilor de lesmajestate și inamicilor Statului, tot omul e soldat și urmărirea trebuie să se întindă până la confidenți și complici. Singurii Creștinii nu trebuie urmăriți, dar pot fi trași la tribunal, ca și cum urmărirea ar produce altă-ceva de cât acuzarea! Condamnați pe Creștinul acuzat și opriți a-l urmări. E pedepsit nu pentru că'i vinovat, dar pentru c'a fost descoperit, de și n'ar fi trebuit a-l urmări".⁸⁴⁾ Din cele șise se vede că starea Creștinilor era destul de tristă în secolul al doilea, căci viața lor era lăsată la discreția acusatorilor. Era de ajuns o acuzare la tribunal, pentru ca magistratul să fie obligat a condamna pe Creștini. Cu toate acestea, starea Creștinilor e ceva mai bună ca în secolul trecut, de óre-ce li s-a asigurat garanțiile prevădute prin legi pentru cei acușați. Dacă rescriptul lui Traian are o parte asupritóre, apoi are și alta favorabilă. Oprirea de a lua în samă acuzările anonime, e un progres față cu trecutul.

Când Traian ordonă lui Pliniu să nu ia în samă scrisorile anonime, nu mai apare ca un persecutor al Creștinilor, ci ca șeful justiției unui imperiu mare, care nu suferă să fie puși afară de lege și să fie lipsiți de formele protectóre ale procedurii regulate.⁸⁵⁾ Pentru acéstă licărire de dreptate, Creștinii se arată recunoscători, căci nici Meliton, nici Tertulian, nici Lactanțiu, nu numără pe Traian printre persecutorii propriu diși, de și sîngele creștin a curs cu

84) Apologeticus pro Christianis 2. cit. de P. Allard.

85) P. Allard op. cit. pag. 161.

abondență în timpul seu. Traian n'a desaprobat în fond politica urmată de Neron și Domițian, căci n'a abrogat edictele de proscriere ale Creștinismului. Ele fac parte și d'aci înainte din legile în vigóre și ori-ce acusator pöte să-și facă din ele o armă contra Creștinilor. Unii istorici au încercat a nega existența edictelor de proscriere a Creștinismului înainte de Traian. Așa de exemplu, Craus vorbind despre rescriptul lui Traian, dice : „Son édit contre les hétaires frappait l'Église en plein. C'était la première fois qu'une loi formelle était rendu contre les Chrétiens.“ ⁸⁶⁾ Duruy e de aceeași părere. El dice: Trajan inscrit au code pénal de Rome un nouveau crime, celui de Christianiser.“ ⁸⁷⁾ Aubé, vorbind de rescriptul lui Traian, adaugă : „Nous avons dans le rescript de Trajan, le premiér édit, la première loi que la puissance impérial ait officiellement donnée au sujet des Chrétiens.“ ⁸⁸⁾ Aceste încercări provin din confundarea terminilor: rescript și edict. Rescriptul e o interpretare a legii, făcută în urma unei cereri. Edictul e o lege publicată de împarat din inițiativa sa proprie, prin care se ia măsuri pentru viitor; așa dar rescriptul presupune legi anterióre, pe care le regulamentéază și amelioréază. Renan confirmă acest adevăr, dicând : „Le reponse de Trajan n'était pas une loi, mais elle supposait des lois, et en fixait l'interprétation.“ ⁸⁹⁾ Existența legii de proscriere a Creș-

86) Dr. Craus op. cit. pag. 125.

87) Histoire des Romains t. IV. p. 813.

88) Histoire des Persécutions pag. 225 cit. de P. Allard.

89) Les Évangiles pag. 483. cit de P. Allard.

tinismului înainte de Traian, o probă ră raportul lui Pliniu. El vorbește la începutul raportului de procesele Creștinilor, recunoște existența lor și existența legilor, pe baza cărora s'a intentat procesele. Legile cari au servit de basă la darea Creștinilor în judecaată, nu pot fi altele de cât edictele de prosciriire ale Creștinismului din timpul lui Neron și Domițian, despre cari ne vorbesc: Meliton, ⁹⁰⁾ Tertulian, ⁹¹⁾ Orosiu, ⁹²⁾ Sulpiciu Sever ⁹³⁾ și Lactanțiu. ⁹⁴⁾ Legislațiunea în vigóre contra Creștinilor în secolul întâi, se resumă, ast-fel: „Non licet esse Christianos.“ Traian o conservă și remâne în vigóre și în secolul al doilea cu modificările următoare: oprirea autorității publice de a urmări pe Creștini din oficiu, oprirea denunțurilor anonime și cererea unei acusări în regulă înaintea tribunalelor ordinare. ⁹⁵⁾

§. 2. *Persecuția lui Traian.*

După mórtea lui Domițian, Creștinii s'au bucurat de linisce. Domnia înțeleptului Nerva, li-a fost favorabilă, fiind-că a suprimat întinderea dată de Domițian impositului didrahmei, a oprit abusul ce se făcuse cu acușatiunile de impietate și a rechemat din exil pe Creștinii pe cari nu-i rechemase Domițian. Probabil însă că rechemarea nu s'a intins și

90) In Eusebiu Ist. Bis. IV. 26.

91) De legibus primum concurrat vobiscum, ut cum tutoribus legum. Jam pridem quam dure definitis, dicendo. Non licet esse vos. Tertulian Apol. 4.

92) loc. cit.

93) loc. cit.

94) loc. cit.

95) P. Allard op. cit. pag. 167.

asupra Creștinilor din familia lui Domițian, de órece Ieronim spune că se arătau, în insula Pontia, la începutul secolului al patrulea, camerele în care Domitilla a suferit lungul seu martiriú ⁹⁶⁾. Dacă ar fi dobândit permisiunea de a se întórce din exil, cuvintele lui Ieronim n'ar avea nici un sens. Cu căderea Flaviilor și suirea pe tron a Antoninilor, persecuția reîncepu. Traian, védënd un pericol pentru unitatea imperiului, în asociațiunile particulare neaprobate de Stat, a dat un edict contra eteriilor, care s'a aplicat și Creștinilor. Sîngele creștin a curs cu abondență. După o tradiție, care datéză din secolul al cincilea, Domitilla, nepóta lui Flavius Clemens, împreună cu servitorii sei: Nere și Achile au suferit mórtea martirică ⁹⁷⁾. Clement, Episcopul Romei a suferit exilul și mórtea. Imprejurările în care a fost exilat și martirisat, după actele martirice sunt: Clement a fost acusat de Creștin înaintea prefectului Romei, în urma unei rescóle populare. El supuse cazul la cunoscința împăratului. Traian ordonă a-l exila în Chersonesul Tauric. Clement găsi aici Creștini condamnați mai de mult la scóterea marmurei, pe cari îi mângâe și cu ajutorul cărora lăți Creștinismul. Predica sa fu încununată de succes, căci curând se ridicară Biserici, iară templele Țeilor s'au dărîmat și pădurile sacre s'au tăiat. Acest fapt fu adus la cunoscința împăratului, care însărcină un ma-

96) Longum martyrium duxerat Ieronim Ep. 106 cit. de Allard.

97) Dr. Craus op, cit. pag. 126. Hergenroether op. cit p. 245. P. Allard op. cit. pag. 168, ss. E. Cauly op. cit. p. 279.

gistrat cu instruirea afacerii. Magistratul după ce a condamnat la mórte o mulțime de Creștini, s'a încercat a îndupleca pe Clement ca să sacrifice Țeilor. Remănând ferm în credința sa, magistratul ordonă să'i atârne o ancoră de gât și să-l arunce în mare⁹⁸⁾. Istorisirea actelor nu cuprinde în sine nimic imposibil. Dacă într'adevăr Clement a fost exilat, apoi condamnarea sa s'a întâmplat, după tótă probabilitatea, în timpul persecuției lui Traian. Epistola adresată Corintenilor arată că pe la finele domniei lui Domițian, Climent era la Roma. Tot din ea se vede că persecuția lui Domițian încetase, în timpul când a fost scrisă. Se scie că Nerva n'a ordonat nici o esecutare a Creștinilor, prin urmare procesul și condamnarea lui Climent, n'a putut avea loc de cât sub Traian.⁹⁹⁾ A-fară de Domitilla și Climent, Episcopul Romei, au mai suferit mórtea martirică doi ómeni insemnați a Bisericeii primitive și anume: Simion⁽¹⁰⁰⁾, Episcopul Ierusalimului și Ignatie⁽¹⁰¹⁾, Episcopul Antiohiei. Semnalul persecuției s'a dat de mișcările poporului contra Creștinilor. La Ierusalim, ereticii au făcut cauză comună cu Iudeii și păgânii și au acusat pe Simion, nu numai de Creștin, dar și ca urmaș a lui David⁽¹⁰²⁾. Dus

98) Doublet op. cit. p. 226. Dr. Craus op. cit. p. 125. P. Allard op. cit. pag. 173. ss. C. Erbiceanu Ist. Mitr. Mold. p. VIII și IX.

99) P. Allard op. cit. pag. 174.

100) Eusebiu Ist. Bis. III. 32. Dr. Alzog op. cit. p. 199. Dr. Vladimir Guetée op. cit. p. 418. Dr. Craus op. cit. p. 125. P. Allard op. cit. p. 181, ss. Dr. N. Nitzulescu op. cit. pag. 28.

101) Les Pères de L'Eglise des Trois Premiers Siècles. Portraits et Notices, extraits du cours d'éloquence sacrée de M. Freppel. Paris 1894. p. 30 ss. Doublet op. cit. p. 227. Regnault op. cit. p. 114-120. E. Cauly op. cit. p. 279. C. Ceca op. cit. p. 29. P. Allard loc. cit.

102) Eusebiu Ist. Bis. loc. cit.

inaitea guvernatorului Siriei, Tiberius Claudius Atticus, a mărturisit curajos credința sa în Iisus Christos. De și era bătrân, în etate de 120 ani, totuși, supus mai multe zile la torturi, a resistat cu un curaj demn de laudă și a ramas statornic în credință. In cele din urmă a fost crucificat. Eusebiu pune în cronica sa, ca data morței sale anul 107, care e cel mai probabil. Dacă condamnarea lui Simion s'a putut resuma în câte-va cuvinte, apoi a lui Ignatie cere o dezvoltare mai amănunțită. După ce Ignatie a condus cu prudență Biserica Antiochiei în timpul persecuției lui Domițian, Ignatie susuferi mórtea martirică în timpul lui Traian. După Actele martirice și cei mai mulți istorici¹⁰³⁾, Ignatie fu condamnat la mórte de însuși Traian, căruia i-ar fi prezentat o apologie a Creștinismului. D-nul Allard e de opinie, că Ignatie a fost condamnat de guvernatorul Siriei, să fie sfășiat de animalele selbatice în amfiteatrul Romei.

După domnia sa, arestarea s'a făcut în împrejurări necunoscute, fie pe baza unui denunș scris, fie în urma unei mișcări populare. Nefind cetățian Roman, a fost condamnat să fie aruncat la fiare.¹⁰⁴⁾ Ignatie primi cu bucurie sentința, care 'i asigura cununa de martir, pe care o doria cu toată inima. După ce s'a rugat pentru prosperarea Bisericei sale, s'a lasat în mâinile soldaților, cari l-au condus la Seleucia și apoi la Smirna.

103). Dr. V. Guettée. op. cit. pag. 416. Dr. Alzog op. cit. p. 199. Regnault p. 115 ss. Hergenroether op. cit. p. 30. Dr. Craus op. cit. p. 125.

104) P. Allard op. cit. p. 185—187.

Aici a găsit delegațiunile Bisericilor din Efes, Tralles, Magnesia, de asemenea pe Policarp, Episcopul Smirnei, care era ca și dânsul învățacel a Apostolului Ión. Din Smirna a scris epistolele către Efesenii, Trallieni, Magnesieni și Romani. ¹⁰⁵⁾ De la Smirna a fost dus la Roma prin Troada, Filpi și Marea Adriatică. De la Troada a scris epistolele către Filadelfieni, Smirneni și Episcopul Policarp. ¹⁰⁶⁾ O însemnatate deosebită, pentru martiriul seu, presintă epistola către Romani. Ignatie aprins de dorință de a-și da viața pentru Christos, se temea să nu părădă corona de martir. Ceea ce-l nelinșea în arderea speranțelor sale, era Biserica Romei. Iubirea ei putea pune pedici fericirii sale, de aceea se hotărî a preveni intervenirea ei, prin o epistolă în care iubirea de a muri pentru Christos, e zugrăvită cu colorile cele mai vii. El dice Creștinilor din Roma: „Mă tem de iubirea voastră, căci îmi pôte face reu. Vă este ușor să faceți ce voiți, mie însă îmi va fi greu a mă bucura de D-đeu, dacă veți pune tot zelul pentru a mă scapa. Nu voi mai găsi o altă ocașie pentru a mă uni cu el și voi nu veți face o faptă mai bună de cât oprindu-vă a interveni; căci dacă vă opriți, voi fi al lui D-đeu, dacă din contra mă iubiți cu o iubire corporală, nu voi fi de cât o voce nefolositóre. Nu-mi acordați nimic mai mult, însă îngăduiți ca să fiu sacrificat lui D-đeu pe altarul gătit ..... Prin aceasta se va mări Iisus Christos, D-đeul nostru !..... Vă con-

105) Eusebiu. Ist. Bis. III. 36 Freppel op. cit. p. 31—33.

106) Ibid.

jur să nu-mi aratați o bună-voință nefavorabilă. Lașați-mă să fiu nutriment fiarelor, prin care 'mi va fi dat să mă bucur de D-zeu. Trebuie să fiu sfășiat de dinții animalelor, pentru ca ele să devie mormântul meu, să nu lase nimic din corpul meu și îngroparea mea să nu fie sarcină nimănui. Atunci voi fi adevărat discipol al lui Christos, când lumea nu va mai vedea corpul meu. Rugați-vă D-lui ca să devin un sacrificiu vrednic de el. Nu vă ordon, ca Petru și Pavel, căci ei erau Apostoli, iar eu un condamnat; ei erau liberi, iar eu un sclav. Când voi suferi, voi fi liberatul lui Christos și voi învia liber în el." ¹⁰⁷⁾. Din cuvintele lui Ignatie se vede cât de arzătoare era dorința de a suferi pentru Christos și cât de profundă era linișcea sufletească, pe cari nu i-au putut-o rîpi greutățile drumului, purtarea brutală a soldaților și acceptarea morței. Epistola către Romani s'ar părea că exclude posibilitatea condamnării lui Ignatie de Traian. Dacă într'adevăr ar fi fost condamnat de Traian, atunci n'ar fi avut frică de influența Creștinilor din Roma și nu le-ar fi mai scris, fiind-că nici un magistrat nu putea anula sau scimba sentința împaratului. ¹⁰⁸⁾ Ideia generală a epistolei, în care Ignatie se rîgă a nu interveni în favórea sa, s'ar explica fórte bine admițînd condamnarea de guvernatorul Siriei, admițînd că Traian era la Roma, unde putea primi un apel sau a pronunța grațiarea. ¹⁰⁹⁾

107). Epist. către Romani cit. de Freppel în : Les Pères Apostoliques. Paris 1885. P. Allard op. cit. pag. 192. ss.

108). P. Allard op. cit. p. 188 ss.

109). Ibid.

11) Ori cum ar fi, e sigur că Ignatie a suferit martirul în timpul lui Traian. Eusebiu și Actele martirice, pun ca data morței sale anul 107. La 18 Decembre suferiră mórtea toverășii lui Ignatie: Zosim și Rufus, iar la 20 Decembre Ignatie fu sfășiat de fiare; pe când Romanii serbau Saturnalele. In acelaș timp suferiră mórtea martirică mai mulți Creștini din Filipi, oraș din Macedonia, pe care Ignatie l-a traversat în lanțuri. Policarp, Episcopul Smirnei, laudă răbdarea lor dicând: „Vă rog ascultați cuvîntul justiției și practicați răbdarea, de care ați vădut mōdele cu ochii voștri, nu numai în fericirii Ignatie, Zosim și Rufus, ci și în alții dintre voi, de asemenea în Pavel și în Apostoli, încredințați că toți acești n’au alergat în zadar, dar în credință și dreptate și sunt acum aprōpe de D-nul, pentru care au suferit.“¹¹⁰⁾. Raportul lui Pliniu arată că persecuția s’a întins în Bitinia și Pont și a făcut mulți martiri. Din cele disse, reese că în timpul lui Traian au fost martiri în Italia și Chersonesul Tauric, de la începutul domniei sale, iar pe la 107 persecuția s’a înșins peste Palestina, Siria și Mecedonia. Din raportul lui Pliniu și respunsul lui Traian, se vede că pe la anul 112 persecuția s’a întins peste Bitinia și Pont. Așa dar se pōte dice că persecuția lui Traian n’a fost generală, ci locală, însă continuă, schimbându-și adesa focarile a existat în tot-dé-una într’o parte a imperiului.

---

110). Epist. către Filipeni 9. cit. de P. Allard.

§ 3. *Persecuția lui Marcu Aurelu.*

Persecuția contra Creștinilor începută sub Traian s'a continuat și sub urmașii lui. Starea Creștinilor nu s'a schimbat întru nimic sub Adrian și Antonin, căci rescriptul lui Traian a ramas în vigóre. Poporul continuă a cere mórtea Creștinilor, iar apologetii încep a apera Creștinismul cerënd libertatea cultului. Din nenorocire, vocea apologetilor, care pare posterității destul de resunătoare, n'a fost ascultată. Imparații nu și-au dat ostenelă să examineze cestiunile aduse la cunoștința de apologeti, ci au varsat ei însuși și au lasat a se varsa mult sânge nevinovat. Martirii mai însemnați sunt: Getulius, soția sa Simforosa și cei șapte fii ai seii, cari au suferit mórtea martirică pe timpul lui Adrian. (111)

Creștinii așteptase timpuri mai bune, împărați mai luminați, cărora să le arăte suferințele lor. Fericiti a vedea pe tron ómeni luminați și doritori de prosperarea imperiului, ca Antoninii, credeau că le vor face dreptate. De aceea li se adreséză liber, arătând nevinovăția lor, demonstrând că sunt calomniați și persecutați pe nedrept și cerënd să li se asigure drepturile garantate supușilor. Quadrat, Episcopul Atenei, și filosofii Aristide și Iustin pledesă cauza religiei persecutate cu o erudiție demnă de laudă. Sprijinindu-se pe de o parte pe toleranța acordată culturilor streine, cereau ca și Creștinii să se bucure de

(111) Dr. Alzog op. cit. p. 199. P. Allard op. cit. p. 270. Doublet op. cit. p. 230.

dreptul comun, pe de altă parte demonstrând divinitatea Creștinismului, cereau pentru el dreptul de a fi și a vețui, pe care 'l are adevărul din natura sa. Apologeții s'au înșelat încredându-se în buna voința împăraților, căci n'a fost de ajuns o simplă expunere a adevărului pentru a fi admis și a li se face dreptate, după cum credeau apologeții în sinceritatea lor. Politica împăraților față de Creștini a ramas aceiași și după primirea apologiilor. S'a refuzat a se șterge din legi teribelul „Christianus esse non licet“ și conform edictelor primitive, interpretate de Traian și Adrian, magistrații au continuat a condamna pe ori-cine se declara Creștin și a achita pe cei cari negau sau abjurau numele de Creștin.

Cu venirea la tron a lui Marcu-Aureliu s'a început o luptă generală contra religiunei noi. Creștinii au fost nevoiți a se apăra de o dată contra puterilor, cari până acum îi atacase succesiv. Nenorocirile publice au aprins furia păgânilor. Ciuma ¹¹²⁾, care pustia imperiul, a dat motiv păgânilor a imputa Creștinilor efectele mâniei Țeilor. Filosofii a tot puternici sub Marcu-Aureliu, în loc de a calma fanatismul poporului, îl ațîțau și mai tare. ¹¹³⁾ Așa d. ex. Alexandru Abonotichos întărta populațiunea Pontului contra Creștinilor, ¹¹⁴⁾ iar cinicul Crescens întărta populațiunea Romei contra lui Iustin. ¹¹⁵⁾ In fine împăratul

112) Dr. Craus op. cit. p. 127. Cauly op. cit. p. 281. P. Allard op. cit. p. 336.

113). Doublet op. cit. pag. 234.

114). Freppel. Saint Justin p. 318.

115). Ibid.

s'a pronunțat din nou contra Creștinilor, confirmând regulile juridice ale predecesorilor săi, declarând Creștinismul ca illicit ori-care ar fi nevinovăția celor cari-l profesesă ¹¹⁶⁾. La începutul persecuției au suferit mórtea la Roma veduva Felicia cu fiii săi Ianuarius, Felix, Filip, Silvanus, Alexandru, Vital și Martial ¹¹⁷⁾. După actile martirice ¹¹⁸⁾ ei au fost condamnați în împrejurările următoare: preoții păgâni iritați că renumele Creștinilor crescuse prin purtarea exemplară a Feliciei și a fiilor ei, s'au plâns împăratului dicând că insultă Țeii. Prefectul Romei, Publius Salvius Iulianus, primi ordin să constrângă pe Felicia și pe fiii ei a linisci mânia Țeilor prin sacrificii. El cercă a-i îndupleca să sacrifice Țeilor, dar nereușind, supuse cele petrecute la cunoșcința împăratului, printr'un proces verbal. Marcu Aureliu, pe basa acestui act, a ordonat Triumvirilor a'i esecuta în diferite locuri prin diferite pedepse. Ideia de a pedepsi pe martiri în locuri diferite, se explică astfel: probabil că împăratul se găsia în fața unei agitații populare, produsă de frica că nerespectul Creștinilor a iritat mânia Țeilor, De aceea, împăratul a ordonat să asigure mulțimea, făcând se curgă sângele victimilor în mai multe locuri. Felicia cu fiii săi au cădut jertfă superstiției publice la anul 162 ¹¹⁹⁾. Filosoful Iustin fu sacrificat urei filosofului Crescens, în anul următor. Iustin

116) P. Allard op. cit. p. 336. ss.

117) Ibid.

118) Ruinart, Acta Sincera. p. 21 ss) cit. de P. Allard.

119) P. Allard op. cit. p. 353.

istorisese în a doua apologie discuțiunile sale cu filosofi păgâni și lasă a se înțelege că se așteptă a fi denunșat de cinicul Crescens, cu care discutase în mai multe rânduri și îi umilise amorul propriu. Nu s'a înșelat în prevederea sa, căci a fost denunșat justiției. Imediat fu arestat împreună cu mai mulți Creștini: Hariton, o femeie numită Haritina, Ilierax, Peon, Liberianus și Evelpistus, care era sclav al Cesarului ¹²⁰). Acești ómeni din clasa de jos se adunau la Iustin, care îi învața doctrina creștină, considerând nu clasa socială din care făceau parte, ci sufletele lor create după chipul lui D-đeu și rescumparate cu sîngele lui Christos. La interogatorul luat de prefectul Iunius Rusticus, toți au mărturisit cu curaj credința în Christos. Cercând să'i înduplece a-și renega convingerile religioase, Iustin ăise prefectului: „Nici un om cuminte nu părăsesce pietatea pentru a cădea în eróre“. Amenințați cu torturi, toți martirii au răspuns: „Fă ce vrei, suntem Creștini și nu sacrificăm idolilor“. Atunci Rusticus pronunță sentința următoare: „Acei cari n'au voit a sacrifica Țeilor și n'au ascultat de ordinul împăratului, să fie biciuiți și aduși pentru a suferi pedépsa principală, conform legilor“ ¹²¹). După atestarea Actelor martirice, sentința s'a executat la câmp, iar Creștinii au luat în secret corpurile martirilor și le-au așezat într'un loc

120) Acta Sancti Iustini, in Otto, Corpus Apologetarum Christianorum saeculi secundı t. III Iena 1879. cit de P. Allard. Eusebiu Ist. Bis. IV. 16. Doublet p. 241. Regnault op. cit. p. 133-140. Her-genroether op. cit. p. 253.

121) Ibid.

convenabil. Ast-fel s'a sfârșit Iustin martirul și filosoful, care e cel mai însemnat apologet din secolul al doilea.

Când singele Creștin curgea la Roma, sub ochii și cu voia filosofului Marcu-Aureliu, provinciile erau udate de acelaș singe, după capriciul poporului și după ura guvernatorilor mai mult sau mai puțin fanatici.

La Smirna Creștinii au fost aspru persecutați. Episcopul Policarp împreună cu mai mulți Creștini din Frigia fură arși pe rug. Policarp invitat a renunța la Christos, respuse: „Sunt 86 de ani de când îi servesc și nici un reu nu mi-a făcut. Cum ași putea huli contra D-lui și Mântuitorului meu!“¹²²⁾ O epistolă din secolul al doilea scrisă de Polycrat, Episcopul Efesului, către Victor, Episcopul Romei, amintesc de martirii din Asia-Mică Traseas de Eumonia și Sagaris, cari au fost îngropați: unul la Smirna și cela-l-alt la Laodiceia.¹²³⁾ Teofil, Episcopul Antiohiei, spune că persecuția s'a întins și peste Antiohia. El dice: „Creștinii au fost persecutați până acum și n'au încetat a fi. Cei mai pioși dintre ei sunt loviți cu petre, câte odată omorîți. Chiar astăzi nu încetează a'i lovi cu vergi.“¹²⁴⁾ Un număr însemnat de Creștini au fost condamnați la munca silnică în minele din Sardinia și Corint, după cum atestă Dionisie, Episcopul Corintului, într'o epistolă adresată Episcopului Ro-

122) Eusebiu Ist. Bis. IV. 15. Regnault op. cit. 141—148.

123) Eusebiu Ist. Bis. V. 24.

124) Ad Autolychum III.

mei, prin care mulțumesc pentru ajutórele date con-
damnaților ¹²⁵). Persecuția a fost mai furiósă în Galia,
mai cu samă în Bisericele din Lugdun și din Vienna.
Aici autoritatea păgână și masa poporului lucrau în
înțelegere. Pretutindenea unde Creștinii se aratau în
public, erau insultați, maltratați, jefuiți chiar în ca-
sele lor. Biserica din Lugdun avea mulți Creștini
din Grecia, Asia și Frigia, în secolul al doilea. Iri-
neu, omul iubit a Episcopului Potin, era Grec, disci-
pol a lui Papias și a lui Policarp, Episcopul Smirnei.
Cu tóte acestea, Biserica din Lugdun avea mulți
Creștini de origine din Galia, dar prezența celor din
Asia, comunicarea dilnică cu Orientul, dádea grupului
creștin din Lugdun și Vienna o aparență streină, care
escita neîncrederea patrioților păgâni din localitate ¹²⁶).
Magistrații Coloniei în lipsa legatului imperial, ares-
tară pe toți, pe cari vocea poporului îi designa de
Creștini și umplură închisorile cu ei. La întórcerea
legatului imperial, se începe o anchetă prin torturi,
cu scop de a constringe pe Creștini să mărturisescă
că comit crime contra naturei, după cum îi acusau
păgânii. Un Creștin, anume Vetius Epagatus, revol-
tat de torturile la cari erau supuși Creștinii, pro-
testă înaintea judecătorilor, dicând: „Cer să mi se
permită a apăra cauza fraților mei, voi arata lámur-
rit că nu sunt nici atei, nici impii“ ¹²⁷). De și ce-

125) Eusebiu Ist. Bis. IV. 23.

126) P. Allard op. cit. p. 400.

127) Eusebiu Ist. Bis. V. 1. P. Allard. op. cit. p. 406. Reg-
nault op. cit. p. 159. Cauly op. cit. p. 282.

rerea era dréptă, totuși n'a fost admisă, iar el fu pus între martiri. Sclavii supuși la torturile cele mai înfricoșate, au imputat creștinilor o sumă de crime, care existaū numai în imaginațiunea păgânilor. Episcopul Potin în etate de 90 ani, muri în închisóre în urma torturilor, de asemenea Sanctus, diacon din Vienna, neofitul Maturus, Atal din Pergam, doctorul Alexandru de origină Frigian, sclava Blandina și copilul ei Ponticus, au suferit crude torturi și mórtea apărându-și credința ¹²⁸). Mulți Creștin din Galia au fost aruncați fiarelor selbatice, iar cei cari erau cetățeni Romani, au fost decapitați. Cadavrele lor au ramas șése zile neîngropate, apoi au fost arse și cenușa aruncată în Ron. Cel din urmă act sîngeros al acestei persecuții e condamnarea lui Tiburc, Valerian și a soției sale Cecilia, care făciau parte din aristocrația Romană. După atestarea D-lui de Rossi ¹²⁹) și P. Allard ¹³⁰), au suferit mórtea martirică între anii 177 și 180. Din cele dișe, reesă că în timpul împărăției filosofului Marcu-Aureliu, persecuția a fost fórte crudă, sîngele creștin a curs cu îmbelșugare în tot imperiul, iar Creștinii din tóte clasele sociale au probat sinceritatea convingerilor lor religióse, suferind mórtea pentru Christos.

128) Ibid.

129) Roma sotterranea t. II. p. 133—150. cit. de p. Allard.

130) Op. cit. p. 427—439.

CAP. III.

Persecuțiile din secolul al treilea.

§ 1. Starea Creștinilor din Imperiul Roman în secolul al treilea.

Persecuția contra Creștinilor a suferit o schimbare însemnată în secolul al treilea. Creștinii au fost persecutați ca inimi ai Deilor în secolul precedent, dar numai pe baza unei acuzări regulate sau în urma unei mișcări populare. Cu toate persecuțiile sîngeroase, Creștinii s'au înmulțit nu numai în Asia, leagănul Creștinismului, dar chiar în Europa și Africa. Tertulian adresându-se ómenilor luminați ai timpului, spune „că adepții Creștinismului umplu orașele, insulele, castelele, municipiile, consiliile, castra, triburile, decuriile, palatul, senatul și forul“ ¹³¹⁾ și caută a pune în evidență rabdarea fraților sei, cari erau destul de puternici pentru a se resbuna, dacă ar voi, destul de tari și de numeroși pentru a lucra ca inamici declarați, dacă religia și sentimentele nu i-ar opri. ¹³²⁾

131) Hesterni sumus et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra, ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis reliquimus templa. Tertulian, Apologeticus C. 37.

132). Ad Nationes I. 1. 8.

Numărul Creștinilor le ridică pentru viitor posibilitatea de a vețui sепarați și nu mai permite autorității Romane ai ignora ca în trecut.

Vântul democratic ce suflă în secolul al treilea peste imperiul Roman, deșteptând spiritul de asociație, folosesc Bisericei, căci îi asigură până la un punct ore-cari dreptul de posesiune a solului. Societățile pentru îngroparea săracilor, cari aveau dreptul a poseda pământ după lege, au luat o dezvoltare mare în tot imperiul. ⁽¹³³⁾ Societăți de acestea, compuse din oameni săraci ca membri și din bogați ca patroni, existau de mult la Roma; dar în provincii nu se puteau constitui fără o învoire specială. Septimiu Sever înlătură această greutate, dând voe, printr'un rescript, a se înființa și în provincii cluburi pentru îngroparea ómenilor saraci, fără a mai cere învoire specială. ⁽¹³⁴⁾ Trebuința Bisericei de a asigura înmormintarea membrilor ei, care devenea mai simțită cu înmulțirea convertiților, a împins pe creștini să se folosescă de rescriptul lui Sever. După exemplul págânilor, care înființase colegiile adoratorilor lui Jupiter, Hercule, Dianei, etc. au înființat și Creștinii așa numitele „collegia fratrum“, ⁽¹³⁵⁾ prin care se asigura proprietatea imobililor, trebuitoare pentru cult și îngropare și care crea Bisericei, față de Stat, o pozițiune semi-legală. Imul-

⁽¹³³⁾. Histoire des Persécutions, pendant la première moitié du troisième siècle par P. Allard. Paris. 1886. p. 9. Dr. Craus p. 131.

⁽¹³⁴⁾. Quod non tantum in Urbe, sed in Italia et in provinciis locum habere divus quoque Severus rescripsit. Marcien in Digeste. cit. de Allard.

⁽¹³⁵⁾. Dr. Craus op. cit. p. 132.

tirea Creștinilor și a societăților lor, a descoperit autorității constituirea și existența unei societăți noi, impunându-i sau o toleranță legală, sau un război declarat, nu indivizilor ca în secolul trecut, ci societății din care făcea parte. Persecuția în secolul al treilea, nu mai e o luptă între puterile intelectuale, morale și sociale ale lumii vechi și obstinațiunea sfântă a Creștinilor, de oare-ce pasiunile populare se recesc treptat și poporul începe a părăsi câmpul de luptă, lăsând pe creștini să lupte cu autoritățile oficiale, ajutate de filosofi. Se poate dice cu drept cuvânt, că de la mijlocul secolului, persecuția nu mai întrupese sentimentele sincere ale mulțimei, că încetează a fi religioasă și populară, pentru a deveni mai mult politică.

Pentru a ne face o idee mai lămurită despre starea Creștinilor din acest secol, e de nevoie a observa schimbarea jurisprudenței relativ de Creștini. La începutul secolului, jurisprudența suferă o schimbare însemnată. De aci înainte fie-care persecuție se deschide oficial printr'un edict imperial, care declară pe Creștini de inamici publici, iar magistrații îi urmăresc din oficiu, fără a mai accepta intervenirea părătorilor.

La anul 111, Pliniu întreabă pe Traian, ce trebuie să pedepsescă sau să urmărescă în Creștini, iar la 251 Martianus dice Episcopului Acachiu: „Nu sunt pus pentru a pedepsi, ci pentru a constrânge.“¹³⁶⁾ Limbajul magistraților s'a schimbat mult într'un secol și jumătate. Agenții puterii imperiale din epoca

---

136)). P. Allard op. cit. pag. 415.

Antoninilor, în raporturile cu Creștinii apar ca judecători încurcați în misiunea de a judeca, fără a cunoșce alta ; constată neascultarea Creștinilor și o pedepsească ca o crimă. În secolul al treilea, ei simțesc că rolul lor față de Creștini nu'i numai judecătoresc, ci și politic. Imparații nu se ocupă de pedepsirea Creștinilor, ci caută a'i extermina cu ori-ce chip. De ciu e însuflețit față de adoratorii lui Christos, de aceleași sentimente și pasiuni, de care au fost însuflețiți teroriștii revoluției Francese față de victimele lor. Tribunalele revoluționare nu mai judecau, ci nimeau. Imparații lăseau pe Creștini să alégă între mórte și apostasie și nu condamnau la mórte de cât după ce încercau torturile cele mai crude, pentru a dobândi apostasia. Judecătorii secolului al doilea puneau aceeași alternativă Creștinilor, dar cererea de renegare era mai mult un mijloc de constatare a crimei, pe care voiau s-o pedepsiască. În secolul al treilea, e cu totul alt-fel : lupta, e angajată între puterile oficiale și Biserică, așa că ori-ce renunțare a Creștinilor părea o victorie a păgânilor. Din această cauză s'a produs o schimbare însemnată în procedura celor două secole. În secolul al doilea Creștinii, cari refusau a se reîntórce la cultul Țeilor, erau condamnați imediat la mórte ; iar în secolul al treilea sunt aruncați în închisori, torturați în modul cel mai crud, întrebuintându-se toate mijlócele posibile pentru a învinge voința lor fermă. Creștinii nu se mai priveau ca simpli criminali, ci și ca adversari. Din această cauză nu

póte fi vorba de un proces al Creștinilor, ci de o luptă crâncenă, care face mulțime de victime, ce se termină în secolul al patrulea cu victoria Creștinismului.

Din cele șise, reese că starea Creștinilor din imperiul Roman, în loc să se îmbunătățească, a devenit mai tristă, de óre-ce s'a creat o procedură esecpțională și s'a căutat a'i extermina. Singele creștin curge, pe basa edictelor imperiale, până ce Statul Roman se convinge că religiunea creștină nu póte fi înădușită cu forța și 'i asigură libertatea cultului.

§ 2. *Persecuția lui Septimiu Sever.*

După mórtea lui Marcu-Aureliu, Creștinii s'au bucurat de linisce cât-va timp. Domnia lui Comod li-a fost favorabilă, căci prin influența Creștinilor de la palat și mai cu sémă a împărătesei Marcia, Creștinii cari fusesse condamnați la munca silnică, au fost grațiați.¹³⁷⁾ Cu tóte acestea singele Creștinilor n'a încetat a curge, căci guvernatorii au continuat a'i persecuta. Senatorul Creștin Apolonus suferi mórtea martirică la Roma,¹³⁸⁾ iar martirii Scilitani în Africa pe timpul lui Comod.¹³⁹⁾ Septimiu Sever s'a aratat la început favorabil Creștinilor, căutând să'i apere contra senatorilor, patricienilor și matrónelor idolatre, care cereau mórtea lor. După dece ani de domnie s'a schimbat în persecutator crud.

137) Dr. Craus op. cit. p. 128. P. Allard t. I. p. 456. Hergenroether op. cit. pag 257.

138) Eusebiu Ist. Bis. V. 21.

139) P. Allard t. I. p. 446—454. Craus loc. cit.

Septimiu Sever a întreprins o călătorie prin Asia Mică, Arabia și Egipt, în care s'a ocupat cu artele, monumentele și obiceiurile acestor țeri. Incunjurat de consiliul jurisconsultilor, guverna și trimetea în toate părțile decrete și rescripte, cari regulau afacerile generale și locale.

La anul 202 vizită Palestina. Un istoric vechiu spune: „câ în cursul călăteriei a dat legi numerose țerei și a oprit sub cele mai grele pedepse a se face Iudeu și a sancționat acelaș decret și pentru Creștini“¹⁴⁰⁾ Inmulțirea Creștinilor, constituirea proprietăților bisericesti, forma corporativă adoptată de Comunitățile creștine, mișcarea montanistă și mai ales bănuelile politice, au făcut pe Septimiu Sever să oprască trecerea la Creștinism¹⁴¹⁾. El e cel d'întâi împărat care inaugureșă persecuția oficială și sistematică, schimbând jurisprudența din secolul trecut. După mărturia lui Eusebiu, persecuția se începe în al șese-spre-decilea an al domniei lui Sever, pe când era prefect la Alexandria Laetus, iar conducător al Bisericei Dimitrie¹⁴²⁾. Renumitul catichet fu nevoit a suspenda cursurile școlii din Alexandria și a'și asigura viața, retrăgându-se în Capadocia, unde era mai puțin expus¹⁴³⁾. Când sună ceasul luptei, Leonida, tatăl genialului Origen, împreună cu alți Creștini aduși din Tebaida și din

140) In itinere Palaestinis plurima jura fundavit. Judaeos fieri sub gravi poena vetuit, item etiam de christianis sanxit Spartian, Severus 17. cit. de P. Allard.

141) P. Allard Hist. des Persecut. p. l. p. m. du troisième siècle p. 64.

142) Eusebiu Ist. Bis. VI. 2.

143) P. Allard op. cit. p. 73.

alte părți ale Egiptului, au fost aruncați în închisóre și pe urmă decapitați ¹⁴⁴).

Eusebiu citează dintre discipolii lui Origen, cari au suferit martiriul în timpul prefectilor Laetus și Aquila, pe Plutarh și Serenus cari au fost arși de vii, pe Catehumenul Heraclide și neofitul Heron, cari au fost decapitați. Catehumena Heraida fu arsă de vie ¹⁴⁵). Origen i-a vizitat în închisóre, i-a însoțit la tribunal și i-a urmat până la locul de pedépsă, încurajându'i a suferi pentru Christos ¹⁴⁶). Cu toate acestea Origen a scăpat neatins, fie din mila judecătorilor, fie din cauza admirațiunei sciinței și curajului seu. O fecióră Creștină Potamiana a fost dusă înaintea prefectului Aquila și acusată de Creștinism împreună cu mama sa Marcela, fiind-că avu curajul a se opune planurilor infernale ale stăpânului seu ¹⁴⁷). De și a fost torturată, totuși nu s'a putut învinge voința sa fermă, din care causă fu condamnată a fi arsă într'o căldare cu smólă topită. Curând suferi mórtea martirică soldatul Basilid, care se converti cu ocazia morței Potamianei.

Tot așa de furiósă fu persecuția și în Africa proconsulară. Înainte chiar de promulgarea edictului din 202, populațiunea Cartaginei s'a resculat de câteva ori contra Creștinilor și a mers cu furie până la profanarea mormintelor ¹⁴⁸). De și păgânii fanatici au

144) Eusebiu op. cit. VI. 1.

145) Ibid. VI. 3. 4.

146) P. Allard op. cit. p. 74.

147) Eusebiu Ist. Bis. VI. 5.

148) Tertulian Apol. 37.

violat de mai multe ori cadavrele Creștinilor, totuși nu se simțiau destul de liberi să se resbune, fiindcă legea oprea devastarea cimitirelor. Mulțimea cerea autorității să ridice caracterul religios al cimitirelor creștine. Tertulian naréză faptul, dîcînd: „Sub guvernatorul Hilarianus, mulțimea vorbind de mormintele nóstre, striga: nu mai sunt cimitire“ ¹⁴⁹). Rescóla îndreptată de păgâni contra mormintelor, respinsă de Hilarianus în numele dreptului comun, arată situația încurcată a Bisericei. Edictul din 202 oprea adunările de propagandă și prin urmare amenința existența Bisericei, iar pe de altă parte se putea cere protecțiunea legilor pentru mormintele Creștinilor, în virtutea drepturilor acordate cluburilor funebre ¹⁵⁰). Creștinii din Bisericele Africei erau ómenii pacinici, doritori a vețui în linisce cu Statul. De aceea primiau, învocaui și respectau legile Statului, protestând contra măsurilor esecțiunale, care 'i asupra ¹⁵¹). Conducătorii Bisericei, nu căutau a înfrunta furia poporului iritat, ci se sileau a cruța viața credincioșilor, dacá se putea fără a 'și renega credința. Pástorii îi sfátuiau să 'și scape viața în timp de persecuție, sau fugînd sau cumpărând cu bani tãcerea funcționarilor însercinați cu căutarea Creștinilor.

Nu numai particularii, dar chiar Bisericele plátiau

---

149) Sub Hilariano praeside, cum de areis sepulturarum nostrarum adclamasset. Areae non sint. Ibid. Ad Scapulam 3. cit. de P. Allard.

150) P. Allard op. cit. p. 89.

151) Ibid. p. 90.

pentru a evita persecuția ¹⁵²⁾. Tertulian atestă faptul, dicând: „Nu știu dacă trebuie să plâng sau să roșesc, cetind în registrele beneficiarilor și a agenților poliției, între crâșmari, măcelari, tâlhari, jucători și corupători, numele Creștinilor, cari achită o contribuție pentru a scăpa de martiriū ¹⁵³⁾. Petru, Episcopul Alexandriei, îi apreciasă mai drept, dicând: „Cei cari s'au rescumparat cu argint, au mărturisit că erau mai atașați de Christos de cât de argint și au adevărit cuvîntul s. Scripturi: bogățiile servesc omului pentru a'și rescumpăra sufletul“ ¹⁵⁴⁾. Starea Creștinilor din Africa proconsulară, era din cele mai triste. Tertulian combătând pe Basilidieni și Valentinieni, îndemnă pe cetitori să'și arunce ochii ca să vadă suferințele Creștinilor, El dice: „Astă-di suntem în acelaș foc al persecuției. Unii s'au mărturisit Creștini prin foc, alții prin sabie, alții au fost sfășiați de animale selbatice. Unii dintre ei biciuiți, fripți pe gratare înainte de martiriū, suspină în închisori. Noi înșine, ne simțim înconjurați de departe ca nisce epuri, hotărîți a cădea sub loviturile vânătoriului“ ¹⁵⁵⁾. Numele martirilor, cari au suferit în acest timp, au ajuns până la noi. Jucundus, Satur-

152) Massaliter totae Ecclesiae tributum sibi irrogaverunt. De fuga in persecutione, 12 cit. de P. Allard.

153). Nescio dolendum an erubescendum sit, cum in matricibus beneficiorum et curiosorum, inter tabernarios et lanios et fures balneorum et aleones et lenones, Christiani quoque vectigales continentur. Ibid.

154) Sf. Petru de Alexandria Canon 12 Pidalion.

155) Et nunc in praesentia rerum est medius ardor, ipsa canicula persecutionis.... Alios ignis, alios gladius, alios bestiae Christianos probaverunt. Alii fustibus interim et unguis insuper desgustata martyria in carcere esuriunt. Nos ipsi, ut lepores destinata venatio de longinquo obsidemur. Scorpiace I. cit. de P. Allard.

/// ninus și Artaxius, au fost arși de vii; Quintus a murit în închisóre, de asemenea mulți alții a căror nume nu se cunosc ¹⁵⁶⁾. Episodul cel mai important al acestei persecuți, e martiriul tinerei Vibia Perpetua și a tovarășilor ei: Revocatus, Felicitas, Saturus, Saturninus și Secundulus. Probabil c'au fost arestați la Taburbium, aprópe de Cartagina ¹⁵⁷⁾. Supuși la torturi, aruncați în temniță, rămân statornici în credință. În cele din urmă fură condamnați a fi sfășiați de fiarele selbatice în amfiteatru. De și Perpetua avea la sin un copil și tatál seu o ruga să renunțe la Creștinism, cu tóte acestea remase credincióasă convingerilor sale. În cele din urmă, fu aruncată în córnela unui taur selbatic și muri înjunghiată de un gladiator ¹⁵⁸⁾. Singele acestor martiri n'a putut stînge focul persecuției. Creștinii din Africa au fost persecutați mai tot timpul domniei lui Septimiu Sever.

Edictul din 202 făcu victime numeróse în Asia și Galia. Ar fi de necrezut că în Asia, unde Creștinismul pătrunsese din secolul întâi, să nu fi fost martiri pe timpul lui Sever. Documentele acestei epoce sunt rari și defectuóse, așa că suntem nevoiți a ne mulțumi cu câte-va alusii ale scriitorilor contemporani. Persecuția a fost cu atât mai periculósă, cu cât coincide cu mișcarea montanistă. Scriitorii cei

156) Possio S. Perpetuae 11—13 în Ruinart p. 92. cit. de P. Allard.

157) P. Allard op. cit. p. 102. Regnault op. cit p. 187.

158) E. Cauly op. cit. p. 284. P. Allard op cit. p. 127. Regnault op. cit. p. 196—200.

mai însemnați, ca : Apolonius de Hirapolis, Serapion de Antiohia, Clement Alexandrianul și preotul Roman Caius, au întreprins combaterea doctrinelor montaniste și au căutat a feri pe creștini de ori-ce amestec cu aderenții sectei. Un istoric spune : Când adevarații credincioși sunt chemați la martiriu și sunt puși cu Frigienii, evită comunicarea lor, de frică de a aproba spiritul lui Montan și a femeilor sale, cum s'a întâmplat în zilele noastre la Apamia, cetate pe Meandun, martirilor Gaius și Alexandru, născuți în Eumenia. " 159). După atestarea lui Tillemont, acești Creștini au suferit în timpul lui Sever. Bisericele Galiei au dat contingentul lor de martiri. Numărul Creștinilor se înmulțise prin îngrijirea Episcopului Irineu, care succedea lui Potin. Septimiu Sever luă, în privința Creștinilor din Galia, o hotărîre aspră. El ordonă să încunjure orașul și să ucidă pe toți cari s'ar declara Creștini¹⁶⁰). Omorul fu aproape general, iar Episcopul Irineu, dus înaintea lui Septimiu Sever, fu condamnat la mörte, probabil la anul 208¹⁶¹). Iată cum istorisesc Grigorie de Tours mörtea sa : „Persecuția vețuia, demonul escita, prin mânilor tiranului, resbóe și s'au înjunghiat așa de multe persóne, pentru c'au mărturisit numele Domnului, încât rîuri de sînge curgeau în locurile publice. N'am putut culege nici numărul, nici numele martirilor, dar D-nul i-a scris

159) Eusebiu Ist. Bis. V. 16.

160) E. Cauly op. cit. p. 284.

161) P. Allard op. cit. p. 157.

în cartea vieții. Gelatul supuind pe Sf. Irineu la diferite torturi în fața sa, l'a consfințit prin martirii D-nului nostru Iisus Christos" ⁽⁶²⁾). Persecuția, după ce făcu numeroase victime în tot imperiul, încetă o dată cu mórtea lui Septimiu Sever, care se întâmplă la anul 211.

§. 3. *Persecuția lui Maximin.*

Sub urmașii lui Septimiu Sever, Caracala, Macrin, Eliogabal și Alexandru Sever, Biserica s'a bucurat de o linisce profundă, întreruptă în unele locuri de resbunări particulare și de revolte locale. Cu venirea la tron a lui Maximin Tracul, urmașul și ucigașul lui Alexandru, persecuția reîncepu. Maximin se temea ca nu cumva Creștini să resbune uciderea lui Alexandru Sever și de aceea începu a'i persecuta, numai din ca-usă că predecesorul seu îi favorisase ¹⁶³). Lovind în Creștini, credea că lovesce în memoria lui Alexandru Sever. Eusebiu spune că Maximin a ordonat să ucidă pe clerici ¹⁶⁴). Probabil că Maximin auđise de influenza genialului Origen, fie asupra funcționarilor însemnați, ca guvernatorul Arabiei, fie asupra Mameei, mama lui Alexandu Sever. Orosiu însinuă că gelosia renumelui lui Origen a fost unul din motivele persecuției. ¹⁶⁵). Combinând mărturia lui Orosiu cu a lui Eusebiu, putem conchide că persecuția a fost îndrep-

162) Grigorie de Tours, *Historia Francorum* I. 27. cit. de P. Allard.

163) Dr. Alzog op. cit. p. 205. Herghenroether op. cit. p. 260. Doublet op. cit. p. 256. P. Allard op. cit. p. 194.

164) Eusebiu op. cit. VI. 28.

165) Orosiu VII. 19. de P. Allard.

tată mai ales contra clerului. Victimele mai însemnate ale acestei persecuții, sunt: Pontian, Episcopul Romei, și Ipolit, bărbatul cel mai învățat al Bisericii Romane. Catalogul Filocalian, din anul 354, menționează condamnarea lor, ast-fel: „In acest timp Pontian Episcop și Ipolit preot, fură exilați și duși în insula nesănătoasă a Sardiniei, Sever și Quintus fiind consuli⁽¹⁶⁶⁾).

Pontian în urma torturilor, muri în exil. Urmașul seu Anteros fu martirisat la Roma, la anul 236⁽¹⁶⁷⁾. Condamnarea lui Pontian și Ipolit în anul 235, martirisarea lui Anteros la 236 arată că persecuția a fost violentă la Roma în acești doi ani și ne îndreptățește a presupune c'a făcut victime, nu numai între clerici, ci și în popor. Domnia scurtă a lui Maximin nu i-a permis să facă a predomina, în toate părțile imperiului, ura contra Creștinilor. Cu toate acestea făcu numeroase victime în Asia Mică, unde spiritele erau agitate din cauza montanismului. De și s'au ținut sinode contra lor în timpul lui Alexandru Sever, răul nu s'a stărpit, mișcarea montanistă a ramas puternică, fiind favorisată de un cutremur de pământ din Capadocia, care distruse mai multe cetăți.⁽¹⁶⁸⁾ Montaniștii vedeau, în aceste nenorociri publice, apropierea sfârșitului lumei, chemarea D-lui către Ierusalimul ceresc.⁽¹⁶⁹⁾ Păgânii îngroziți de aceste ne-

---

166). Eo tempore Pontianus episcopus et Ipolitus presbyter exules sunt deportati in Sardinia, in insula nociva, Severo et Quintino consules. cit. de P. de Smedt, *Introductio generalis ad historiam ecclesiasticam critica tractandam*. p. 511.

167). E. Cauly op. cit. p. 285. P. Allard op. cit. p. 189—200. Dr. Craus op. cit. p. 129 Doublet op. cit. p. 250.

168). P. Allard op. cit. p. 202.

169). Ibid.

norociri, urau și persecutau nu numai pe montaniști, dar și pe Creștinii drept-credincioși. Origen, care în urma excomunicărei sale se retrăsese în Cesaria Palestinei, fu nevoit a-și căuta un refugiu în Cesaria Capadociei, dar persecuția îl ajunse și aici. El fu martor la o rescólă a populației contra Creștinilor, pe care o descrie ast-fel: „Cei cari sufăr calamități mari, iubesc a discuta cauzele. Ei pretind că resbóele, fómetele și ciumele, au de causă părăsirea cultului Deilor și mulțimea Creștinilor. Adesa păgânii și cei cari cugetă ca și dânșii au acusat pe Creștini că sunt autorii fómotelor și au imputat Bisericei responsabilitatea ciumei. La cutremure noi de pământ, ce au izbucnit în mai multe locuri și au făcut multe ruini, ómenii rei și streini de credință, au dis: cauza e Creștinii! Bisericile au suferit persecuția și au fost arse¹⁷⁰⁾. Creștinii n'au suferit numai din partea violenței poporului, ci și din partea legatului Capadociei, Serenianus, care în urma cutremurilor de pământ, lucra ca un crud persecutator.¹⁷¹⁾. Persecuția atinse și Cesaria Palestinei, unde făcu victime pe preotul Proctet și Ambrosie.¹⁷²⁾. Ambrosie fu convertit la Creștinism de Origen și deveni un discipol zelos al seu. Când Origen s'a retras din Cesareia Palestinei, Ambrosie nu l'a urmat.¹⁷³⁾ El fu arestat împreună cu

170). Origen Comm. series in Matth. 28 cit. de P. Allard.

171). Terrae etiam motus plurimi et frequentes extiterunt ut per Cappadociam et Pontum multa subruerent..... Serenianus tunc fuit in nostra provincia praeses acerbus et dirus persecutor. Firmilian Ep. 75 către Ciprian cit. de P. Allard.

172). Eusebiu Ist. Bis. VI. 28. Alzog. op. cit. p. 205. Hergenroether op. cit. p. 260.

173). P. Allard op. cit. p. 205. Freppel op. cit. p. 518.

Proctet și cu alți Creștini. Jefuiți de averile lor, fură trimiși a se presenta înaintea lui Maximin, care se afla în câmpiile Rinului. Nu se scie sigur dacă au ajuns la Maximin, nici cum au scăpat de mörte, căci Ambrosie vețuia pe la finele domniei lui Filip.¹⁷⁴). Probabil că păzitorii martirilor, auđind de proclamarea Gordienilor în Africa, sau de a lui Pupian și Balbin în Rama și cređind domnia lui Maximin sfârșită le-au dat drumul. Póte să fi fost liberați de un guvernator partizan al noilor împărați.¹⁷⁵).

Maximin fu ucis de soldați la anul 238 și cu mörtea sa, se pune capăt persecuției violente, care nelinisea Biserica.

§ 4. *Persecuția lui Deciu.*

De la mörtea lui S. Sever și până la Deciu, au trecut 38 de ani, în care timp Biserica a fost persecutată numai trei ani sub Maximin Tracul. Cât a durat pacea, Creștinismul a făcut progrese însemnate, respîndindu-se mai peste tótă lumea cunoscută și pătrunđind adânc în tóte clasele sociale. Omenii din aristocrația înaltă îmbrățoșau Creștinismul, iar familiile însemnate din provincii, îi ofereau recruți, ca Sf. Grigorie Taumaturgul, pe care părinții îl pregătise pentru advocatură; și ca Sf. Ciprian, avocat distins al Cartaginei, care botezindu-se ajunge curînd Episcop. Dacă linisea a influințat în bine, înlesnind conver-

---

174). Ibid.

175). Ibid.

tirea unor ómeni plini de credință și zel, apoi a influențat și în reu, căci a contribuit la moleșirea Creștinilor. Credința și iubirea frățescă a început a scădea, iar orgoliul, luxul și alipirea de cele pământesci, a înlocuit desinteresarea și umilința din trecut. Pentru reintórcerea Creștinilor la practicarea virtuților eroice și pentru reapriinderea credinței și iubirei frățesci, trebuia un foc curățitor, care fu aprins de Deciu. Partisan înfocat al religiunei de Stat, începu a persecuta pe Creștini, nu cu mânia unui devotat, ci cu fanatismul rece al unui teoretician¹⁷⁶). Póte divinitatea lui Jupiter, Venus și al Minervei, atingea inima sa, dar religiunea veche a Romei se confunda în ochii seí cu divinitatea Statului. Deosebirea între ordinul civil și religios, între credință și patriotism, care se accentua din ce în ce mai bine, prin respândirea învățătorei creștine, nu era admisă de Deciu. Privind la decăderea păgânismului își închipuia că asistă la căderea Statului. Singurul mijloc de scăpare era, după el, încetarea disidenței religioase și întórcerea ómenilor cu forța înaintea altarelor Țeilor¹⁷⁷). De sigur că ura lui Filip, care protejase pe Creștini, a cotribuit mult la întărirea acestei pasiuni. Deciu ordonă printr'un edict, ca toți supușii să adóre Țeii, iar cei cari vor refusa, să fie constrânși prin cele mai aspre pedepse. Curând isbucni o persecuție violentă, în timpul căreia Creștinii au suferit cele mai îngrozitoare torturi. Inchisori, unghii și

176) P. Allard op. cit. p. 258.

177) Ibid. p. 259.

căngi de fer, cârlige, cuptóre, gratare, table de fer, róte, căluși și plumb topit varsat în vine, într'un cuvânt, tot ce reutatea omenéscă póte inventa mai dureros, a fost întrebuițat contra Creștinilor, numai pentru a'i constringe să se lepede de credință¹⁷⁸). Persecuția a fost așa de crudă, în cât Dionisie Alexandrianul credea c'a sosit sfârșitul lumei, pređis de Mântuitorul¹⁷⁹). El cugeta ast-fel, după publicarea edictului lui Deciu, al cărui text s'a perdut. Cuprinsul generic îl găsim la scriitorii contemporani. Genialul Origen dice: „Regiū pământului se întrec în a extermina numele lui Iisus și al poporului seu, ordonând prin legile lor să nu mai fie Creștini. Tóte orașele și tóte ordinile imperiului se înarméză pentru a combate și a distruge pe creștini“¹⁸⁰). [Așa dar, edictul cuprindea o prosciere generală

Din epistolele Sf. Ciprian se vede că Deciu ordona Creștinilor să se presinte înaintea autorităților într'un timp anumit, pentru a'și renega credința ; iar la din contra magistrații trebuie să procedă din oficiu la căutara și pedepsirea lor. Nesupunerea atrágea după sine procese criminale, în care se întrebuița tot felul de torturi pentru a dobândi apostasia Creștinilor ; iar dacă torturile remíneau fără efect, atunci erau condamnați la mórte sau la exil¹⁸¹). Averea exilaților și a fugarilor era confiscată în folosul tesaurului public¹⁸²). Asprimea torutrilor a silit pe unii Creș-

178) Doublet op. cit p. 261.

179) Eusebiu Ist. Bis. VI. 41.

180) Origen Omil. IX în Iosua cit. de P. Allard.

181). Dr. Alzog op. cit. p. 207. P. Allard op. cit. p. 274.

182). Ibid.

tini, mai cu sémă dintre cei bogați, să se lepede de credință, *lapsi*, pe alții să aducă sacrificii, *thurificati*; *sacrificati*; pe unii să cumpere certificate doveditoare c'au sacrificat, *libelatici*, iar pe alții să se înscrie în registrul oficial împreună cu cei ce ascultase de edictul împăratului, *acta facientes* ¹⁸³).

Dacă Biserica a avut durerea a vedea, pe fiii vitrigi, căzând de la credință, apoi avu și mângâierea a privi pe adevații fii suferind torturile cu sta-tornicie și dobândind corona de martiri. Din aceștia cei mai însemnați sunt: Alexandru, Episcopul Ierusalimului, Vavila Episcopul Antiohiei, și Fabian, Episcopul Romei ¹⁸⁴). Alexandru a muri în închisóra din Cesareia Palestinei. A fost inițiat în sciința și iubirea creștină la școla din Alexandria, căci a fost discipol lui Panten și lui Climent Alexandianul și amic intim cu Origen. Pe când era Episcop al unui oraș din Capadocia, s'a adăpostit la ei învățătorul seu Climent, iar el mărturisind credința sa în Christos, fu aruncat în închisóre. Captivitatea ținu nouă ani, când fu eliberat sub Caracala ¹⁸⁵). In urmă îl aflăm ajutând pe Narcis, Episcopul Ierusalimului, căruia și succedă. In timpul persecuției lui Deciu, era deja bătrân. Dus înaintea magistraților, mărturisi cu entusias-m credința, pentru care fu aruncat în închisóre, unde muri încărcat de ani și de glorie ¹⁸⁶).

183). Dr. Craus op. cit. p. 133. Dr. Nitzulescu op. cit. p. 30 P. Allard op. cit. p. 335-347. C. Coca op. cit. p. 30. Alzog op. cit. p. 207.

184). Eusebiu Ist. Bis. VI. 39. Hergenroether op. cit. p. 265. Renault p. 246.

185). P. Allard Hist. des Pers. p. m. d. t. s. pag. 72.

186). Eusebiu l. c.

Cam în acelaș timp a suferit și Vavila, Episcopul Antiohiei. Despre el se scie c'a fost martirisat, dar împrejurările, în care a fost condamnat, variază după istorici. Eusebiu, probabil cel mai bine informat, spune c'a murit în închisórea Antiohiei, iar Sf. Ión Gură de Aur e de părere c'a fost decapitat¹⁸⁷). Ori cum ar fi, e sigur c'a mărturisit credința sa în Christos, pentru care fu aruncat în închisóre, unde sau muri, sau fu scos pentru a fi decapitat.

Fabian, Episcopul Romei, suferi mórtea martirică la începutul persecuției. Imprejurările, în care a fost condamnat, nu se cunosc. Scrisórea circulară a Bisericei Romei către cele-l-alte Biserici, s'a perdut și n'a ajuns până la noi de cât respunsul lui Ciprian, în care laudă viața și mórtea lui Fabian. Iată textul acestei scrisori, după o traducere francesă: „Ciprian, preoților și diaconilor Romei, salutare. Vestea încă nesigură a morței omului excelent, a colegului meu, se respîndise printre noi, când am primit scrisórea ce ne-ați trimes prin sub-diaconul Crementius, în care ne înștiințați de sfârșitul seu glorios. Ne-am bucurat că un administrator integru ca dânsu, s'a încoronat ast-fel. Vê felicit, fiind-că onorați memoria lui. Gloria sa se revarsă și asupra nóstră și ne încurajază la credință și la virtute; căci pe cât e de vătămátóre discipolilor neîncrederea în conducătorul lor, pe atât exemplul dat de Episcop fraților e util și salutar pentru întărirea credinței “¹⁸⁸). După mórtea lui Fa-

187). P. Allard op. cit. p. 427.

188). Ciprian Epist. III. cit. de P. Allard.

bian, clerul conduse cu devotament pe Creștinii amenințați de persecuție. Nu numai că îndemna pe Creștini la rezistență, dar dădea în acelaș timp și exemple de abnegațiune și eroism. Mulți clerici și împreună cu ei o mulțime de Creștini au refuzat a aduce sacrificii și au fost aruncați în închisóre. Scrisorile, schimbate între Bis. Romei și a Cartaginei, au păstrat numele mai multor confesori. Preoții Maxim și Moisi, diaconii Nicostrat și Rufin, tânărul african Celerinus și mai mulți clerici și laici, Maris, Urban, Sidon. Macariu, Saturnin, Calfurniu, Satur, Basian, Uraniu, Alexiu, Quintilian, Colecta, Emerita, Maria, Sabina, Spesina, Enuaria, Dativa, Donata, Colonica, autorul scrisorei *dice*, și toți acei a căror nume nu le-am scris, căci eram obosit ⁽¹⁸⁹⁾, zéceau în închisóre. Tactica persecutătorilor era de a ținea cât mai mult pe Creștini în închisóre.

Confesorii nu erau tot-dé-una uitați, li se lua interogatorul, erau supuși la torturi, unii muriau în închisóre, iar alții erau martirisați ⁽¹⁹⁰⁾. Celerinus fu scos din închisóre și dus înaintea lui Deciu. „Tu prin voința lui D-deu, îi scrie compatriotul seu Lucian, ai compărut înaintea marelui șerpe, precursorul lui Ante-Christ, în prezența sa n'ai mărturisit numai pe Christos, dar ai înspăimântat persecutătorul, pronunțând cuvinte și strigăte divine, prin care sciu că l'ai învins “ ⁽¹⁹¹⁾. Celerinus fu achitat de

(189) Epis. lui Lucian către Celerin în Ciprian Epis. 21 cit. de P. Allard.

(190) P. Allard op. cit. p. 286.

(191) Lucian Epist. cit.

Deciu, apoi se duse în Africa, unde fu admis de Ciprian între lectori ¹⁹²). Alți confesori torturți de mai multe ori, erau aruncați în închisóre după fie-care tortură, asceptând finitul persecuției, ca Maxim, Urban și Sidoniu ¹⁹³). Mulți muriră în închisóre, fie din cauza torturilor, fie din cauza lipsei, între cari și preotul Moisi ¹⁹⁴). Întră martirii Bis. Romei se citéză perșii Abdon și Senen, Caloceriu și Parteniu ¹⁹⁵). În Sicilia, fu martirisată Agata. ¹⁹⁶). După ce persecuția mai slăbi, Creștinii aleseră un nou Episcop în persóna preotului Corneliu. Publicarea edictului lui Deciu, făcu efect asupra populațiunei din Cartagina. Tot poporul fu invitat a sacrifica pentru salvarea imperiului, a lua parte la rugăciuni solemne. Căduții fură fôrte numeroși la Cartagina ¹⁹⁷). Păgânii prevedeau că sufletul rezistenței va fi Ciprian și de acea cereau mórtea sa. În amfiteatru, for și în tóte locurile unde mulțimea ridica vocea, se auđia strigătul: Ciprian leului ! Din această causă fu nevoit să părăsescă orașul, asigurându-și viața prin retragere ¹⁹⁸). Creștinii, cari nu s'au prezentat la templu, sau cari au declarat că nu se vor presenta, fură urmăriți și aruncați în închisóre. Preotul Rogatian și laicul Felicisim, în urma unei rescole populare, au fost aruncați în închisóre; mulți al-

192) P. Allard op. cit. p. 288.

193) Eusebiu VI. 43. Epis. lui Cornelin către Fabiu, Episc. Antiohiei.

194) P. Allard op. cit. p. 289

195) Dr. Craus op. cit. p. 133 P. Allard op. cit. p. 290—297,

196) Ibid.

197) Regnault op. cit. p. 249 P. Allard. op. cit. p. 315

198) P. Allard. op. cit. p. 336 Regnault op. cit. loc. cit.

ții îi urmară cu femeile și copiii lor. Creștinii îi vizitară în închisóre, dar prelungirea închisorei causă mórtea multora. Fortunio, Victorin, Victor, Hereniu, Cre-dula, Herena, Donat, Firm, Venust, Iulia, Martial, A-riston și Fructus, muriră de fóme în închisóre ¹⁹⁹).

Pe când Creștinii muriau de fóme în închisóre, instrucția criminală, pe care magistrații municipali nu putuse s-o începă din cauza lipsei proconsulului, începu sub îngrijirea sa. Prin torturile cele mai crude, prin punerea la secret și prin privațiuni de tot felul, pro-consulul se silea a învinge rezistența Creștinilor, sperând a dobândi apostasia lor.

Ast-fel fu cazul lui Ninus, Clementianus și Flor. Arestați la începutul persecuției, au fost aduși de mai multe ori înaintea magistraților municipali, dar des-prețuind amenințările lor și mânia poporului, au mărturisit cu entusiasm credința lor. După o închisóre îndelungată, au fost presentați proconsulului. Supuși de mai multe ori la torturi, sfârșiră prin a ceda ²⁰⁰).

Intre confesorii Cartaginei, e Aureliu care înfruntă magistrații municipali, pe proconsulul în persónă, suportă torturile cele mai crude și vedu persecuția sfirșindu-se fără a slăbi ²⁰¹). Mulți Creștini fură exilați, iar alții se retraseră prin deșerturi. După ce persecuția se fini, Ciprian veni la Cartagina, adună un sinod, la care se regulă afacerea căduților.

Persecuția isbucni la Alexandria cu un an mai

199) Ibid. p. 324.

200) P. Allard op. cit. p. 325.

201) Hergenroether op. cit. p. 266 P. Allard op. cit. p. 328.

înainte de promulgarea edictului. Păgânii, îndemnați de un poet, se rescólă contra Creștinilor. Prind un bătrân numit Matras, îl silesc să se lepede de credință, dar refuzând, îl bat și îlucid cu petre ²⁰²). O femeie numită Quinta, fu dusă la templu și silită să se închine Zeilor, în urmă fu legată de piciore, târîtă prin oraș și în urmă ucisă cu petre ²⁰³). Păgânii năvăliau prin casele Creștinilor, jefuind și prădând totul. O feci-oră numită Apolonia, după ce fu flagelată în modul cel mai oribil, fu arsă de vie; iar Serapion fu chinuit și în urmă omorît ²⁰⁴). Abia se mai liniștise spiritele, când edictul lui Deciu fu promulgat. Terórea cuprinse pe Creștini. Cei mai avuți perdură speranța de a mai putea rezista, se prezentară înaintea magistraților și manifestară intenția de a sacrifica Zeilor. Alții au fost aduși cu sila, iar păgânii își băteau joc de acei cari n'aveau curajul nici a sacrifica, nici a muri pentru credință. Majoritatea Creștinilor infruntară cu curaj torturile și și dădură viața pentru apararea convingerilor religioase. Intre aceștia putem cita pe Iulian, Cronion, soldatul Besas, Macarie, Epimac, Alexandru, Ammonarion, Dionisie, Mercuria și o alta Ammonarion ²⁰⁵). Din întâmplările raportate de Dionisie Alexandrianul, voi raporta pe cele mai însemnate. Un copil de 15 ani anume Dioscor, fu adus înaintea tribunalului cu trei Creștini mai în vrâstă: Heron,

202) Eusehiu Ist. Bis. VI 41 Epis. lui Dionisie Alexandrianul către Fabiu.

203) Ibid.

204) Ibid.

205) Eusebiu Ist. Bis VI. 41. P. Allard op. cit. p. 353—357.

Ater și Isidor. Judecătorul vedându-l mic, i se facu milă și încercă a'l atrage la păgânism prin lingușiri și torturi. Remânând statornic, ordonă ca tovarășii sei să fie biciuiți și arși de vii, iar pe el îl liberă ²⁰⁶). În o altă împrejurare, inima judecătorului trebuie să fi fost atinsă de spaimă, iar nu de milă. O grupă de soldați și anume: Amon, Zenon, Tolomeu, Ingenus și Teofil, stătea de gardă înainta pretoriului, când un Creștin, în urma torturilor, era gata a ceda. Ei îi făcură semn, așa că fură observați. Înainte de a'i aresta se apropiară de judecător și declarară că sunt Creștini. În urmă fură condamnați la mörte ²⁰⁷). Dionisie Alexandrianul pe când se retrăgea, fu arestat de soldați în satul Taposiris. Scăpat de o trupă de țărani, pătrecu tot timpul persecuției, ascuns în apropierea Alexandriei. Mulți Creștin din Egipt fură uciș de păgâni prin orașe și sate.

Comunitatea creștină din Smirna trebuie să fi fost foarte împrăștiată, de óre-ce în ziua serbărei amintirei Sf. Policarp, numai doi Creștini, Alcibiade și Sabina, au îndrăsnit a veni la preotul Pion. Ceremonia religioasă fu tulburată, căci abia se împărtășise asistenții, când intră Polemon, împreună cu mai mulți notabili, însercinați cu urmărirea Creștinilor. Duși în piață, fură somați a aduce sacrificii, dar refusând fură aruncați în închisóre. Aici găsiră alți captivi, între cari preotul Lemnos, o femeie numită Macedonia și pe montanistul Eutichiu. Pion, condamnat de procon-

206) Ibid.

207) Ibid.

sulul Asiei, Iulius Proculus Quintilianus, a fi ars pe rug, împreună cu Metrodor preot al marcioniștilor ²⁰⁸). Sub urmașul lui Quintilian, Optimus, suferiră la Efes șapte Creștini, cărora legenda le-a dat numele de cei șapte dormitori. Din ordinul lui Optimus, fură astupați de vii în o peșteră a muntelui, Coresus, sau Ida, martirii : Maximian, Jamblic, Martian, Dionisie, Antoniu, Exacustodiun, și Constantin ²⁰⁹). În cursul unui voiaj întreprins prin provincie, condamnă la mörte mai mulți Creștini, între cari Petru, care fu decapitat la Lam-sac, fiind-că refusă a sacrifica Zeitei Venus, iar la Troia pe Nicomac, Paul și Andrei ²¹⁰). Sub Valerian, succesorul lui Optimus, suferiră mörtea martirică : Carp, Papi și Agotanicea. Proconsulul se afla la Pergam, unul din orașele mai însemnate ale Asiei. Creștinismul fusese predicat aci din timpul apostolic. Orașul avea o comunitate însemnată, Proconsulul voi să dea un exemplu prin pedepsa Creștinilor. După interogator și torturi au fost condamnați a fi arși de vii. Împreună cu ei suferi și femeea Agatonicea ²¹¹). Grigorie Taurmurgul sfätui pe Creștini a se retrage prin deșerturi, dând el însuși exemplu. Gloria martirului nu lipsi, căci Creștinul Troadiu mărturisi credința înaintea legatului imperial, suferi torturile fără a slăbi și întări fundamentele Bisericei ²¹²).

208). Regnault op. cit. p. 268-277. P. Allard op. cit. p. 375-389.
209). Prolog I. Octobre 22. P. Allard op. cit. p. 393.

210). Regnault op. cit. 266. P. Allard op. cit. p. 396-398. Prolog I. Mai 18.

211). Prolog I. Octobre 13. P. Allard op. cit. p. 399-403.

212). Regnault op. cit. p. 259. P. Allard op. cit. p. 410

(11) La Antiohia Pisidiei, Episcopul Acachiu fu dus înaintea consularului Martinian. „Tu trebuie să iubești pe principii noștri, îi duse el, căci profiți de legile Romane.“ „Cine iubesc pe împăratul atîta cît Creștinii?“ răspuse Episcopul. Noi ne rugăm în tóte dîilele pentru el, cerënd de la D-deu să 'i dea o viață lungă, un guvenámênt drept și pacinic; noi ne rugăm pentru mântuirea soldaților, pentru conservarea imperiului și a lui.“ „Te laud pentru aceste sentimente, duse consularul, dar pentru ca împăratul să recunóscă sinceritatea lor, adu'i cu noi un sacrificiu.“ Acachiu răspuse: „Eu mă rog adevăratului D-deu, pentru mântuirea împăratului, dar el nu are dreptul a cere de la noi un sacrificiu, nici noi a'i oferi“. În urma unei lungi dispute Accachiu fu aruncat în închisóre, iar procesul-verbal trimes la Roma, pe basa căruia Deciu îl achită ²¹³).

Origen fu aruncat în închisórea din Cesareia Palestinei chiar de la începutul persecuției. Torturat de mai multe ori, fu eliberat după mórtea lui Deciu ²¹⁴).

Persecuția, după ce făcu mulțime de apostăți și de martiri în tot imperiul, încetă cu mórtea lui Deciu, care fu la anul 251.

§ 5. Persecuția lui Valerian.

Creștinii s'au bucurat puțin timp de linisce, după mórtea lui Deciu. Isbucnind o ciumă, care pustia provinciile imperiului, Gal ordonă a se aduce sacrificii

213). Ibid.

214). Eusebiu Ist. Bis. VI. 39.

în toate oraşele, pentru îmblândirea mâniei Țeilor. ²¹⁵⁾. De óre-ce Creştinii se feriau a lua parte la sacrificii, fură din nou persecutaţi. Corneliu, Episcopul Romei, fu exilat la Contumecel, unde şi muri la anul 253 ²¹⁶⁾. Succesorul seu Luciu avu aceiaş sórtă. Creştinii din imperiu fură nelinisciţi, dar persecuţia încetă, cunând prin mórtea lui Gal. Valerian a fost la început favorabil Creştinilor. Dionisie Alexandrianul spune : „El a fost mai întâi favorabil servitorilor lui D-Ńeu, Imparaţiei, ce se crede c'au fost Creştini, nu i-au tratat nici odată cu atîta blândeţă cum i-a tratat el la începutul domniei sale. Era un număr atît de mare de persóne de pietate în palatul seu, că se putea lua drept o Biserică“ ²¹⁷⁾. Indemnăt de consilierul seu Macrian, care ura pe Creştini şi practica artele magice, Valerian îşi schimbă ideile şi începu a'i persecuta. La anul 257 dădu un edict contra Creştinilor, prin care odona Episcopilor, preoţilor şi diaconilor, a aduce sacrificii Țeilor sub pedépsa exilului, apoi opri sub pedépsă de mórte adunările cultului şi intrarea în cimitire ²¹⁸⁾. Crima, de a refusa onorarea Țeilor, e pedepsită cu exilul, dar intrarea în cimitire sau participarea la adunările Creştine, atrăgea după sine mórtea. Renumele de care se bucura

---

215). Les dernières Persécutions du troisième siècle par P. Allard, Paris 1896. p. 2). Regnault op. cit. p. 286. C. Coca op. cit. p. 31.

216). Regnault op. cit. p. 289. P. Allard op. cit. p. 26.

217). Eusebiu Ist. Bis. VII. 10.

218). Dr. Craus op. cit. p. 133. Hergenrøther op. cit. p. 268 P. Allard op. cit. p. 49-53.

219). Hergenrøther op. cit. p. 267. P. Allard op. cit. p. 55-59. Regnault op. cit. p. 299.

Sf. Ciprian, atrase privirile persecutorilor. El fu chemat înaintea proconsulului Africei, Aspasius Partenus, dar fiind-că se mărturisi Creștin și refuză a spune numele preoților din oraș, fu exilat la Curubis ²¹⁹).

După exilarea lui Ciprian, o mulțime de clerici și laici fură arestați, probabil surprinși în celebrarea cultului. Unii fură condamnați la mărte, alții la munca silnică, la minele din Sigus ²²⁰). Sf. Ciprian scrie din exil confesorilor pentru a-i încuraja, scrisoarea sa e adresată lui Nemesianus, Felix, Lucius, unui alt Felix, Liteus, Polianus, Victor, Iader și Dativus, colegii seî de episcopat, preoților, diaconilor și tuturor Creștinilor, cari în mine dau mărturie lui D-șeu Tatăl și D-lui nostru Isus Christos ²²¹).

Pe când Creștinii din Africa proconsulară erau exilați, scene analóge se petreceau în Egipt. Renumele și autoritatea de care se bucura Sf. Dionisie Alexandrianul, egala pe cea a lui Ciprian. El fu citat înaintea prefectului Emilian împreună cu mai mulți clerici. Fiind-că au refuzat să aducă sacrificii, au fost exilați la Cefru, unde au predicat Creștinismul cu succes. Mai târziu au fost excilați la Mariota, iar Dionisie la Colution ²²²). La Roma suferi mărtea martirică Episcopul Ștefan ²²³). Supravegherea cimitirelor causă mărtea mai multor Creștini. In ziua comemorării morșei lui Crisant și a Dariei, martiri-

220). Ciprian Epist. 77. cit. de P. Allard. Regnault op. cit. p. 300.

221). Ibid.

222). Eusebiu Ist. Bis. VII, 11. P. Allard op. cit. p. 65-70,

223). Dr. Craus op. cit. p. 134. Regnault op. cit. p. 296. P. Allard. p. 70.

sați probabil anul trecut, Creștinii se adunară ca să se róge într'o catacombă în apropierea mormîntului martirilor. În timpul liturghiei, soldații aduseră petri, năsip și astupară catacomba. Creștinii fură înmormîntați de vii ²²⁴).

La anul 258, Valerian a dat un nou edict contra Creștinilor. Exilul fu înlocuit cu mórtea pentru Episcopi, preoți și diaconi, ridicându-le o garanție acordată tuturor, identitatea constatată. Ei vor fi decapitați imediat fără interogator și sentință motivată ²²⁵). Procedura întrebuițată contra Creștinilor însemnați, senatori, nobili și cavaleri e și mai nouă. În virtutea unei măsuri administrative, perdeau rangul și averea, apoi dacă persistau în credință, erau condamnați la mórte. Măsurile rigurose ale noului edict, fură aplicate fără întârziere. Episcopul Romei fu urmărit în toate părțile. Sixt II nu încetase a ținea adunări și a săvârși cultul. El nu putea aduna Creștinii în cimitirul Calist, cunoscut oficial de autoritatea Romană ca proprietate colectivă a Bisericii și supravegheat de poliție.

De aceea sevîrșea cultul într'o capelă subterană a cimitirului Pretextat, care era proprietate privată. Cimitirul fu înconjurat de soldați. Când soldații pătrunseră în lăuntru, Sixt predica poporului. Asistenții cerură a muri cu el, dar mulțumiți de prinderea lui Sixt, sau incomodați de un număr prea mare de Cre-

224). P. Allard op. cit. p. 72. Hergenræther op. cit. p. 267.

225). Ibid. p. 79. Dr. Craus op. cit. p. 133.

știni, se mulțumiră a aresta numai pe clerici. Sixt fu condamnat de prefect a fi decapitat chiar în locul unde fusese surprins că celebra cultul. Pe când mergea la pedepsă, Laurențiu, primul diacon, care lipsea la arestarea sa, alergă pentru a'și lua remas bun de la el. Tradițiunea raportă un dialog mișcător între ei: „Unde mergi părinte, fără fiul tău? Unde mergi preote, fără diaconul tău?” întrebă Laurențiu. Episcopul respuse: „Fiul meu, nu te părăsesc. Lupte grele te ascéptă. Incetéză de a plânge, căci în trei zile mă vei urma“. Ajuns la cimitir, Sixt fu decapitat împreună cu patru diaconi. ²²⁶). Curând suferi mórtea martirică diaconul Laurențiu. Chemat de prefectul Romei, fu invitat a da tesaurul Bisericei, încredințat în păstrarea sa. Laurențiu ceru timp pentru a'l inventaria și a'l pune în ordine, dar prevédând confiscarea, prefăcu în bani vasele prețioase ale Bisericei și'i împărți la săraci. După două zile se presintă înaintea prefectului, urmat de săraci și'i dîse: „Iată comóra Bisericei“. Prefectul condamnă a'l arde de viu pe un grătar ²²⁷). Cam în acelaș timp suferi mórtea martirică și învațatul Ipolit. Sub Maximin Tracul mărturisise credința și fusese exilat în Sardinia. Sub Filip fu liberat și ajunsese destul de bătrân. În urma edictului din 258, fu arestat. Se dîce că judecătorul ordonă a'l trata ca pe Ipolit din fabulă și fu ucis de cai în o cursă furiósă ²²⁸).

In Spania Episcopul Taragoniei, Fructuos, fu ars

²²⁶) Regnault op. cit p. 296. P. Allard op. cit. p. 85—87. Dr. Craus op. cit p. 134.

de viu împreună cu doi diaconi Augur și Eulogiu²²⁹⁾. Persecuția izbucni îndată după promulgarea edictului din 258 în Africa proconsulară. Proconsulul Galeriu ținea adunare la Utica. La nouă a calendelor lui Septembre se presintă înaintea sa o mulțime de Creștini, prinși în exercițiul cultului. După edictul în vigoare, meritau mórtea. Probabil că n'au auzit sentința pronunțându-se, căci lipsa actelor regulate a atitor condamnați, permite a crede c'au murit în urma unei mișcări populare. După o tradiție veche, au fost decapitați²³⁰⁾.

După poetul Prudentiu, s'ar fi săpat o grópă în mijlocul unei câmpii, s'a aședat un altar, apoi s'au somat Creștinii sau a aduce sacrificii, sau a se arunca în grópa plină cu var.

Creștinii au preferat mórea. De timpuriu li s'a dat numele de „massa candida“²³¹⁾. Ciprian, care fusese rechemat din exil de către Galeriu, suferi mórtea. Înainte de terminarea adunării nobililor, proconsulul trimise ofițeri la Cartagina pentru a căuta pe Ciprian, dar el se retrase din oraș. Intocându-se peste cât-va timp, fu arestat. Dus înaintea proconsulului mărturisii cu entusiasm credința în Christos. Procesul-verbal al audienței s'a conservat. Proconsulul Galerius Maximus duse Episcopului Ciprian: „Tu esci Thascius

---

227) Regnault op. cit. p. 297—299 P. Allard op. cit. p. 89—93 Doublet op. cit. p. 271.

228) P. Allard op. cit. p. 93. Dr. Craus op. cit. p. 134.

229) Regnault op. cit. p. 310. P. Allard op. cit. p. 98—106. Dr. Craus op. cit. p. 134. Doublet op. cit. p. 271.

230) P. Allard op. cit. p. 107—109. Hergenroether op. cit. o. 267

231) Ibid.

Ciprian ?“ Ciprian response : „Eu sunt“. „Tu te-ai făcut părintele ómenilor sacrilegi, cari refusă a aduce sacrificii?“ Ciprian response „Da“. Proconsulul Galerius, díse : „Prea sfinții ímparați au ordonat ca să sacrifici“. Ciprian response : „Nu voi face-o“. Galerius díse : „Gândește-te“. Ciprian response : „Fă ceea ce ți s'a ordonat. Intr'un lucru atít de drept, nu mai e loc de gândire“. Proconsulul ceti sentința : „Noi ordonăm ca Thascius Ciprian să fie pus la mórtea de sabie“. Sentința se esecută la câmp, iar Creștinii ínmormíntară corpul seu cu respect ²³²).

După mórtea lui Ciprian, o rescólă provocată de cruzimea procosulului aduse mórtea multor Creștini, íntre cari Paul și Episcopul Luccesus, conrespondentul lui Ciprian ²³³). După omorírea în masă a Creștinilor, clericii fură arestați. Lucius, Montan, Flavian, Iulian, Victoric, Renus și doi catehumeni Primola și Donatian, muriră unii în închisóre, alții fură decapitați ²³⁴). Cele-l-alte părți ale Africeí, avură de asemenea confesorii și martirii lor. La Cirta, Episcopii exilați fură rechemați pentru a fi decapitați. Diaconul Iacob, lectorul Marin și cavalerul Emilian, márturisiră credința curagioși și dobândiră coróna de martiri prin decapitare ²³⁵).

In Palestina, Creștinii fură nevoiți a se ascunde.

Trei dintre ei : Prisc, Malc și Alexandru, cari locuiau la țară, au venit la Cesaria și s'au prezentat

232) Regnault op. cit. p. 302—304. P. Allard op. cit. p. 109—115.

233) P. Allard op. cit. p. 116.

234) Regnault op. cit. p. 305- 308. P. Allard op. cit. p. 116—129.

235) Regnault op. cit. p. 302. P. Allard. op. cit. p. 129—134.

înaintea legatului imperial. Mărturisind credința, fură condamnați a fi aruncați fiarelor selbatice ¹³⁶⁾ Edictul lui Valerian fu executat cu stricteță contra clerului, la Antiochia Siriei. Preotul Sapriciu, împreună cu mai mulți Creștini, fu adus înaintea legatului, care'l întrebă despre credința sa. Atăcând Deii, fu supus la torturi. Suferind torturile curagios, fu condamnat la decapitare. Pe când mergea la pedepsă, Creștinul Nichifor se aruncă la picióarele sale, cerându-î ertare pentru o greșală. Sapriciu nu'i respunse nimic. Nichifor îl mai rugă în două rânduri, dar el remase neînduplecat. Ofranda omului, care nu erta pe fratele seu, nu fu primită. Sapriciu, care suferise curagios torturele, slăbi înaintea săbiei calăului. „Pune-te în genunchi pentru a fi decapitat, ȕiseră calăii. Pentru ce? respunse el. Fiind-că ai refusat a sacrifica Deilor și ai desprețuit edictul împăraților, pentru a remînea credincios omului numit Christos. Nu mă lovi, ȕise nenorocitul, ascult de împărat și sacrifică. Nichifor interveni, rugându-l a remînea statornic în credință și a nu perde coróna cástigată cu atîtea suferinți. Remânând neînduplecat, Nichifor se întórse câtră calăi și ȕise : „Sunt Creștin, cred în Iisus Christos, pe care acesta l-a negat. Loviți-mă în locul seu“. Unul din calăi raportă legatului, care ordonă că dacă nu va sacrifica, să fie decapitat. Nichifor își dădu bucuros viața pentru credința sa ²³⁷⁾.

236) Eusebiu Ist. Bis. VII. 12.

237) Regnault op. cit p. 315 — 318. P, Allard op. cit. p. 135—139

La Patara suferi mórtea martirică Paregoriu și păstorul Leon²³⁸). În Capadocia un copil numit Ciril, arată o tãrie și un curaj supra-omenesc. Gonit din casa pãrințescã, fiind-cã refusase a renege pe Christos, fu dus înaintea tribunalului. Magistratul cercã a-l decide a se supune pãrintelui seu și a-l înspãimânta, ducându-l arpópe de un rug și amenințându-l cu sabia. Remãnând neînduplecat, amenințarea deveni realitate și Ciril suferi mórtea²³⁹).

Persecuția fu fórte violentã și făcu multe victime în tot imperiul. Ea încetã în urma victoriei reputate de Sapor asupra Romanilor. Valerian fu luat în captivitate, unde și muri.

§. 6. *Persecuția lui Aurelian.*

Galien, fiul și urmașul lui Valerian, înspãimântat de nenorocirea pãrintelui seu, ordonã printr'un edict încetarea persecuției și reîntórcerea bunurilor biseri-cești confiscate²⁴⁰). Aurelian a fost la început tolerant și drept față de Creștini. Aceste sentimente se aratarã mai cu deosebire la intrarea sa în Antiohia, în urma victoriei asupra Zenobiei. De și Paul de Samosata fusese condamnat și depus de un sinod, toțuși favorizat de Zenobia, nu voia sã pãrãsescã casa Bisericeii. Episcopul legitim Domnus reclamã împar-tului Aurelian, care hotãri ca posesiunea sã fie la-

---

238) P. Allard op. cit. p. 240—142.

239) Regnalt op. cit. p. 309—310. P. Allard op. cit. p. 143. Doublet p. 272.

240) Eusebiu Ist. Bis. VII 13. P. Allard op. cit. p. 162—173.

sată acelora cu cari Episcopul Romei și cei-l-alți Episcopi ai Italiei vor fi în comunicare prin scrisori ²⁴¹).

În urma resbóelor victorióse contra inamicilor imperiului, Aurelian se schimbă în persecutator al Bisericei. Dorința de a plăcea senatului, condescendența câtră instinctele feroce ale mulțimei idolatre și mai ales ura personală contra Creștinismului care desprețuia cultul sórelui, cult favorit al împăratului și al mamei sale, îl făcu să dea în anul 274 un edict contra Creștinilor, pe care Lactanțiu îl califică de sîngeros ²⁴²). Persecuția a fost mai mult locală și a făcut puține victime, comparativ cu cele-l-alte, din cauză că Aurelian muri asasinat la anul 275.

Persecuția fu mai aspră în Galia. Prisc și Cot suferiră mórtea martirică în împrejurimile Auxerului; Episcopul Reverian, preotul Paul și tovarășii sei, la Autun; Iulia și mulți alții la Troia ²⁴³). Felix, Episcopul Romei, fu martirisat și înlocuit de Eutichian ²⁴⁴). Tradițiunea pune mai mulți martiri în Italia, cari au suferit în timpul regenței senatului, până la suirea pe tron a lui Tacit. Persecuția lui Aurelian se întinse și în Asia, unde făcu confesori și martiri.

Bătrânul Conon fu denunțat funcționarului, însercinat cu căutarea și pedepsirea Creștinilor din Isauria, numit Domițian. Conon, veduv de mai mulți ani, petrecea în deșert viața de ascet împreună cu

---

241) Ibid. VII. 30.

242) P. Allard op. cit. p. 241. Regnault op. cit. p. 334.

243) Ibid.

244) Doublet op. cit. p. 275.

fiul seu, care era diacon. Prînși, fură aduși la Iconium, unde mărturisiră curagioși credința în Christos.

Domițian îi supuse la torturi, apoi ordonă a le tăia mâinile și au murit în cele mai crude suferinți²⁴⁵). La Cesareia Capadociei, Magnus muri în amfiteatru, ucis cu petri de popor, după ce un leu a refusat a-l atinge²⁴⁶). Un alt martir din Capadocia e Mamant, a cărui viață e puțin cunoscută²⁴⁷).

Cu venirea la tron a lui Tacit, se restabili liniscea religioasă, care ținu până în timpul lui Dioclețian.

§ 7. *Persecuția lui Dioclețian.*

Când Dioclețian remase singur stăpân peste imperiul Roman, probleme grele i se prezentau. Cea mai delicată și mai gravă, privea purtarea Statului față de Biserică. Unii din predecesorii sei se încercaseră a nimici Creștinismul cu forța; alții se făceau că nu'l ved, sau îl confundau cu asociațiunile permise; singur numai Galien încercase o recunoșcere legală²⁴⁸). Biserica, respinsă peste totă lumea Romană, ba chiar și la popórele barbare, așcepta ca Statul să ia o hotărîre mai demnă față de ea. A închide ochii asupra existenței Creștinilor, nu mai era posibil din cauza inmulțirii lor. A nu vedea în Biserică de cât societăți de ajutor mutual, părea o ficțiune prea puțin con-

245) P. Allard op. cit. p. 255—257.

246) Ibid.

247) Prolog 1. Sept. 2. P. Allard op. cit. p. 258.

248) La Persecution de Diocletien et le triomphe de L'Église par P. Allard Paris. 1886. t. I. pag. 2.

formă realității. Chiar a acorda religiunii creștine o toleranță nesigură și revocabilă, era un expedient întârziitor, care încunajura cestiunea fără a o rezolvi. Numărul crescând al Creștinilor ar fi silit Statul a reuunța la ea. Prin urmare se impunea Statului, sau a lucra cu tótă energia la nimicirea cultului Creștin, chiar cu riscul de a fi învins în luptă, sau să dea ca definitivă soluția încercată de Galien ²⁴⁹). Dioclețian fu favorabil Creștilor la început, căci se înconjură de Creștini și i numi în funcțiuni publice ²⁵⁰). Pentru a apăra cu succes imperiul contra inamicilor, își luă ca ajutor pe M. Aureliu Valeriu Maximian, căruia îi dăte titlul de August, în anul 286, iar în anul 292 mai numi doi Cesari pe Galeriu și Constanțiu Clor, tatăl lui Constantin cel Mare ²⁵¹). O curățire a armatei de Creștini, care avu loc la finele secolului al treilea, servi ca pregătire a persecuției generale ²⁵²). Eusebiu confirmă faptul, dicând: „Când reutatea și înșelăciunea ajunse la culme, dreptatea dumnezeiască ridică brațul seu pentru a ne pedepsi de o-cam-dată ușor după obiceiul seu, și permise ca Credincioșii ce făciau profesiune armelor, să fie persecutați mai întâi“ ²⁵³). Revenind asupra aceluiași subiect, adaugă: „Un óre-care general al armatei Romane căutând pe Creștinii ce erau în trupele sale și puindu-le alternativa, sau de a păstra rangul lor,

---

249) Ibid. p. 3.

250) Eusebiu Ist. Bis. VIII. 1.

251) Dr. Craus op. cit. p. 135. P. Allard op. cit. p. 14 și 85. Vladimir Guettée op. cit. t. II. p. 261.

252) Dr. Craus op. cit. p. 136.

253) Eusebiu Ist. Bis. VIII. 1.

ascultând de edictele împăraților, sau de a-l perde, dacă vor refusa de a-l asculta; mai mulți ostași ai împărăției lui Christos, preferiră măturisirea numelui seu tuturor folóselor de care se bucurau în lume. Mai mulți chiar preferiră mai bine a'și perde viața, de cât a se lepada de credință²⁵⁴). Așa dar persecuția parțială precedă pe cea generală. Probabil că în timpul ei suferiră mórtea martirică soldații legiunei Tebeene. Galia era neliniscită de o revoltă țărănescă. Dioclițian însărcină pe Maximian Hercule cu potolirea ei, care și plecă imediat spre Alpi. După ce trecu munții, Hercule simți trebuința de a se odihni și a lăsa trupele în repaos. Voind să se folosescă de armată pentru persecutarea Creștinilor, legiunea Tebeeană compusă din Creștini, refusă a depune jurământul și a asculta de ordinele lui Hercule. Ea fu decimetă în două rânduri, apoi în urmă nimicită²⁵⁵).

Creștinii din Galia au fost persecuți cât timp Hercule a ramas în această provincie. La Nantes suferiră mórtea martirică Donațian și Rogațian; la Amien, Episcopul Firmiu; iar la Marsilia soldatul Victor²⁵⁶). La anul 303 persecuția deveni generală. Galeriu petrecu sfârșitul anului 302 și începutul lui 303 la Nicomidia pe lângă Dioclețian. Escitat contra Creștinilor de mama sa Romula, nu înceta a'i denunța lui Dioclețian, ca inamici publici. Dioclețian con-

254) Ibid. VIII. 4.

255) Regnault op. cit. p. 337—339. V. Guettée op. cit. p. 262. P. Allard op. cit. p. 21—37.

256). V. Guettée op. cit. p. 262. Regnault op. cit. p. 339. P. Allard. op. cit. p. 35-48

vocă pe unii funcționari civili și militari în consiliu privat pentru a hotărî sôrta Creștinilor ²⁵⁷). Consilierii împărțeau vederile lui Galeriu. Printre ei se găseau magistrați civili, partizani ai neoplatonismului, cari priveau Creștinismul ca o sectă rivală filosofiei lor. Lactanțiu citează pe Herocles ca cel mai influent și mai pasionat. Toți s'au pronunțat contra Creștinilor. Dioclețian trimise un aurspiciu la Milet pentru a consulta pe Apolone Didimenul. Lactanțiu spune că a respuns ca inamic al religiunii divine ²⁵⁸). Constantin, care petrecea la curtea lui Dioclețian, dă amănunte mai precise. Oracul ascuns în fundul templului, se plânse că'i redus la neputință. Ômenii de bine îl împedecau a spune adevărul, ei erau cauza profețiilor false ce făcuse ²⁵⁹). Dioclețian neputând a se opune tuturor amicilor sei, Cesarului și lui Apolone, se învoi la persecutarea Creștinilor. Chiar înainte de a se promulga edictul, Biserica Nicomidiei fu dărîmată de soldți din ordinul lui Dioclețian și al lui Galeriu ²⁶⁰). În curând edictul fu publicat în Nicomidia. Dispozițiile mai principale ale edictului sunt: interzicerea adunărilor Creștine, dărîmarea Bisericilor, ardeua cărților sfinte, perderea privilegiilor ale Creștinilor însemnați și reducerea poporului la robie ²⁶¹). Un Creștin însemnat avu curajul a smulge edictul și a'l rupe înaintea publicului. Pentru acéstă faptă fu

---

257) P. Allard op. cit. p. 150. ss.

258) Lactanțiu De mort. pers. 11. de P. Allard.

259) Eusebiu. viața lui Constantin II. 50.

260) P. Allard op. cit. p. 154—158. Regnault op. cit. p. 354.

261) Eusebiu Ist. Bis. VIII. 2 prolog. supliment.

supus la torturile cele mai crude, apoi muri ars pe rug. El arată o bucurie și o linisce demnă de un suflet nobil, până la ultima suflare ²⁶²). Un foc ce izbucni din întâmplare în palatul imperial, fu inputat de Galeriu eunucilor Creștini. Dioclețian înspăimântat, îi supuse la torturi. În loc să se facă anchetă asupra faptului, ea se făcu asupra religiei. Ori-cine aducea sacrificii Țeilor, se considera nevinovat; ori-cine refusa era pedepsit cu cea mai mare asprime. Mulți Creștini perdură viața, apărându-și convingerile religioase. Eusebiu numesce pe Petru, care fu dus înaintea împaraților, și îi poruncesce a jertfi. Fiind-că refusă, fu ridicat cu mașini în aer și torturat în modul cel mai oribil; în fine muri ars pe gratar ²⁶³). Dorotei și Gorgoniu, după lungi chinuri, fură zugrumați împreună cu mulți ofițeri ²⁶⁴). Antim, Episcopul Nicomidiei, fu decapitat ²⁶⁵). Creștinii arestați ca inimi ai persoanei sfinte a împaratului, parte fură decapitați, parte arși de vii. Mulți fură aruncați în mare. Intre Creștinii cari au suferit la Nicomidie, e și doctorul celebru Panteleimon ²⁶⁶).

Edictul de persecuție fu publicat în toate provinciile. Biserica din Antiohia Siriei fu dărîmată. Pe cât de curajoși se aratară Creștinii din Nicomidia, însuflețiți de exemplul Episcopului lor, pe atîta de slabi se arătară cei din Siria, lipsiți de Episcopul Ciril, care fu

262) Ibid. VIII. 5. P. Allard op. cit. p. 159—161.

263) Ibid. VIII. 6.

264) Ibid. P. Allard op. cit. p. 166—167. Regnault op. cit p. 355.

265) Ibid.

266) Prolog. I. Iulie 27. Dr. Craus. op. cit. p. 138.

condamnat la munca silnică în minele din Panonia ²⁶⁷). Mulți din ei aduseră sacrificii. Causa căderei lor fu terórea inspirată de Galeriu, care părăsind Nicomidia, veni la Antiohia. Diaconul Roman, care era exorcist al Bisericei din Cesareia Palestinei, era la Antiohia. Vedeând un număr mare de Creștini intrând în templu pentru a aduce sacrificii, îi muștră aspru. Arestat la moment, fu condamnat a fi ars de viu. Pe când era legat de un stîlp, el díse : „Unde este focul ?“ Abia pronunță aceste cuvinte, când fu dus înaintea lui Galeriu, care porunci să’i tae limba. După esecutarea poroncei, fu aruncat în temniță și supus la cele mai crude torturi. După o închisóre îndelungată muri zugrumat ²⁶⁸). Tulburările din Meletina și Siria serviră de pretext pentru un nou edict, prin care se ordona ca Episcopii să fie puși în temniță ²⁶⁹). Eusebiu spune : „Nu am cuvinte pentru a exprima ceea ce s’a pus in esecúție din acest edict. Temnițele ce nu serviau altă-dată de cât a închide pe cei ce comiteau ucideri sau violau sfințenia mormintelor, fură pline de o mulțime de persoane nevinovate, de Episcopi, preoți, diaconi și exorciști, ast-fel că nu mai remînea loc unde să pue pe cei vinovați“ ²⁷⁰). In curând apáru al treilea edict, prin care se ordona a se elibera cei ce vor jertfi și să se muncéscă cu tot felul de chinuri cei cari vor refusa ²⁷¹).

---

267) P. Allard op. cit. p. 172.

268) Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 2. De martiribus Palestinae II cit. de P. Allard.

269) Ibid. VIII. 6.

270) Ibid.

271) Eusebiu Ist. Bis. VIII. 6.

Unul dintre confesori fu Donat, căruia Lactanțiu îi dedicată scriirile „despre mânia lui D-zeu“ și despre mórtea persecutorilor“. Donat suferise pentru numele lui Christos sub predecesorul lui Herocles, Flacinus. În timpul prefecturii lui Herocles, adecă când se esecuta al doilea și al treilea edict, fu adus din nou înaintea reprezentantului justiției imperiale. Supus de mai multe ori la torturi, eși victorios²⁷²). La Cesareia Palestinei mulțime de Episcopi și preoți fură aduși din tóte părțile provinciei. Procopiu, dus înaintea lui Flavian, guvernatorul provinciei, fu invitat a sacrifica idolilor. El respunse că nu cunoșce de cât un singur D-zeu. Poruncindu-ı a sacrifica celor patru împărați, dădu un respuns scos din Omer, ce nu plăcu păgânilor. „Mulțimea Domnilor nu e bună. Un cap e de ajuns a purta o singură corónă“. În aceste cuvinte, prin care Creștinul condamna deificarea împăraților, Flavian vedu o insultă a majestății imperiale, pentru care condamnă pe Procopiu a fi imediat decapitat. Când mergea la pedépsă, tovarășii sei supuși la torturi, fură aruncați în închisóre. Numai doi din ei: Alfeu și Zacheu, fură decapitați²⁷³). Edictele contra clericilor n'au fost aplicate în occident, în Statele lui Constanțin, dar au fost aplicate în Statele lui Maximin Hercule. Spania ni-a pastrat o amintire sigură a acestei faze a persecuției. Esecutarea edictelor a fost derijată de Datianus remas celebru ca inamic al Creștinilor. El parcurse provincia în anul 303,

272) P. Allard op. cit. p. 228—229.

273) Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 1. P. Allard op. cit. p. 230.

aruncând în temniță, conform edictelor, pe Creștini. Póte în acest timp Osiu, Episcopul de Cordova, care jucă un rol însemnat după pacea Bisericeii, mărturisi credința cu un entusiasm lăudat de contemporani ²⁷⁴). În cursul călătoriei, veni la Saragosa. Ca Episcop al orașului era Valeriu, care avea ca om de încredere pe diaconul Vincențiu. Arestați, fură aduși înaintea lui Datianus. Fiind-că era gata să plece la Valența, ordonă a'i trimete aici în lanțuri. Datianus le luă interogatorul și'i supuse la torturi pentru a se lepada de credință. Remănând statornici, Episcopul fu exilat, iar diaconul supus la noi torturi. Deșirat cu cãngi de fer, pus pe un pat de fer înroșit, fu aruncat în închisóre, unde muri din cauza torturilor ²⁷⁵). În Tracia prefectul Bassus ordonă închiderea Bisericeii și arestă pe Episcopul Filip, preotul Sever și diaconul Hermes. Supuși la torturi pentru a da scriirile sfinte și vasele prețioșe ale Bisericeii, le suportarã curagioși. După aceea, fură aruncați în închisóre, de unde au fost scoși și arși de vii în anul următor sub urmașul lui Bassus, Iustin ²⁷⁶).

Cam în acelaș timp mai mulți creștini, fură aruncați în închisórea din Cartagina. Edictul din 303 oprea adunãrile Creștinilor și ele fură întrerupte în mai multe orașe. Creștinii mai zeloși continuau a se aduna în dile de serbãtori și a sãvîrși cultul. Cei din Abitene și Cartagina se adunau câte o-datã în casa lui Felix, altã-da-

---

274) P. Allard op. cit. p. 236.

275) Regnault op. cit. p. 383—385. P. Allard op. cit. p. 236—250.

276) Ibid. p. 406. P. Allard op. cit. p. 251—260 și 312—320.

tă în casa lectorului Emeritus. Surprinși fură arestați. Intrebați în for, mărturisiră curagioși credința lor. În urmă fură trimiși la Cartagina. Proconsulul Anulius îi supuse la torturi, apoi îi aruncă în închisore, unde muriră de fôme.²⁷⁷). La anul 304 apăru un nou edict contra Creștinilor din orient. Iată cum descrie Eusebiu noul atentat contra Bisericeii: „În cursul anului al doilea, când ardorea luptei, desfășurate contra noastră, crescuse, Urban fiind administrator al provinciei, scrisori imperiale fură trimese, prin care se porunca în termeni generali, ca toți în totă țara, în fie-care oraș să aducă sacrificii și libațiuni idolilor “²⁷⁸). În cursul anului 304, un Creștin și mai multe Creștine, fură prezentați la Tessalonic înaintea lui Dulcetius, guvernatorul Macedoniei, fiind-că n’au voit să asculte de noul edict ca să mânânce cărnuri sacrificate idolilor. Creștinul se numea Agaton, iar femeile: Agapa, Irena și Chionia. Alte trei femei Creștine: Cassia, Filipa și Eutichia, fură aduse înaintea tribunalului. Fiind-că au refuzat să aducă sacrificii și să dea cărțile sfinte, pe care le țineau ascunse, fură condamnate a fi arse de vii²⁷⁹). Probabil că în cursul acestui an a suferit mórtea martică Sf. Dimitrie, care fu străpuns cu sulita în închisore²⁸⁰).

În Panfilia, edictul fu promulgat chiar la începutul anului 304. Din Perga, capitala provinciei, Caliop

277) Regnault op. cit. p. 401 ss. P Allard op. cit. p. 260—273.

278) Eusebiu De Mart. Pales. 3 cit. de P. Allard.

279) P. Allard op. cit. p. 278—285. V. Guettée op. cit. t. II. p. 283-

280) Prolog. I. Octobre. 26. V. Guettée loc. cit.

fugi la Pompeiopolis, oraş în Cilicia, unde fu arestat. Guvernatorul Maxim îi luă interogatorul şi'l supuse la torturi. Se dice că mama lui Caliop, auzind de arestarea fiului seu, se duse pentru a'l găsi, după ce liberase 250 de sclavi şi distribuise averea sa seracilor şi Bisericeii. Caliop muri restignit²⁸¹). Tot în Cilicia suferiră martirii Tarah, Prob şi Andronic. După crude torturi şi o închisóre îndelungată muriră în amfiteatru, înjunghiaţi de gladiatori, după ce fiarele refuseră a'i atinge²⁸²).

Edictul fu aplicat cu rigóre sub administraţiunea crudului Teotecne, în Galatia. Creştinii fură nevoiţi a se ascunde prin munţi şi deşerturi. Preoţii păgâni urmăriau cu înverşunare pe Creştini. Intr'o di Creştinu Victor fu denunţat de preoţii Dianeii, c'ar fi insultat Deita, istorisind c'a fost violată de propiul seu frate Apolone, înaintea altarului de la Delos. Victor arestat, se încercară toate mijlócele pentru a dobândi abjuratiunea credinţei. „Dacă ascultî de guvernator, îi diceau, vei primi titlul de amic al împăraţilor şi o funcţiune la palat. Dacă n'ascultî, chinuri îngrozitoare te ascéptă, familia ta va fi exterminată, averea răpită de fisc, numele tãu abolit pentru tot-dé-una, cadavrul aruncat la câni“. Incurajat de sfaturile lui Teodot, suferi torturile cu o tãrie, care atrase admiraţiunea privitorilor. In cele din urmă, slãbi şi ceru guvernatorului timp pentru a se gândi. Calãii încetară

---

281). P. Allard op. cit. p. 294-311. Regnault op. cit. p. 407. V. Guettée op. cit. t. II. p. 283.

282). Ibid.

de a'l lovi și fu aruncat în închisóre, unde și muri ²⁸³).

Teodot era un om din clasa de jos, simplu otelier. Muțumită acestei condițiuni făcea servicii însemnate Bisericei, ocupându-se cu mult zel de înmormântarea martirilor. Auđind că Valens fusese ucis pentru credință, nu departe de Ancira, se duse pentru a scóte corpul din riul Halis, unde il aruncase calăii. La reintórcere găsi orașul ruinat ca de un cutremur, spun actele sale. Un proces nelinisci spiritele. Șapte fecióre Creștine fuseseră arestate și aduse înaintea lui Teotecne. Trei din ele : Tecusa, Alexandra și Fania, duceau viață singuratică ; cele-l-alte : Claudia, Eupraxia, Matrona și Iulia, serviau lui D-deu în lume. Neputênd dobândi lepădarea ceredinței prin torturi, guvernatorul le condamnă a fi desonorate ; dar lacrimile și bătrânețele le servi de apărare. Teotecne schimbându-și părerea, le condamnă a servi ca preotese Minervei și Dianei. Statuele Dețiilor se duciau în fie-care an la un lac pentru a fi îmbăiate. Preotesele oferind Creștinilor rochiu albe și coróne, semnele dignității preoțești și refusându-le, Teotecne le condamnă a fi aruncate în lac cu câte o piatră de gât. Teodot scóse corpurile lor și le îngropă aprópe de Biserica patriarhilor ²⁸⁴). Descoperit, fu supus la torturi pentru a'l constringe să renunțe la Creștinism ; dar remânênd neînduplecat, fu decapitat ²⁸⁵). In Capadocia, persecuția

283). Regnault op. cit. p. 386. P. Allard op. cit. p. 321-323

284). P. Allard op. cit. p. 323-330 Regnault op. cit. p. 387-390.

285). Ibid.

făcu numeroase victime, între cari cel mai celebru e Sf. Gheorghe, care după crude chinuri, muri decapitat ²⁸⁶). Persecuția fu foarte aspră în Siria, Fenicia, Palestina și Egiptet. La Antiohia suferi mórtea martirică Episcopul Tiranion din Tir și preotul Zenobie din Sidon. În Tir, Creștinii de origină egiptenă fură aruncați la fiare. Cruțați, martirii fură decapitați și corpurile aruncate în mare ²⁸⁷). La Gaza, cetatea Palestinei, mai mulți Creștini fură condamnați. Timo-tei după ce suferi nenumarate toturi, fu ars de viu ²⁸⁸). Împreună cu el au fost judecați Agapiu și Tecla, cari supuși la torturi aratară un curaj supra-uman. Tecla expusă la fiare, muri; iar Agapiu fu aruncat în închisóre, de unde fu scos peste doi ani și fu martirisat.

Cu mult mai crudă fu persecuția în Egiptet. Egiptetul făcea parte din diocesa Orientului și cuprindea mai multe prvincii: Jovia și Herculia la nord, Tebaida la sud, având fie-care un guvernator particular, sub-ordonat prefectului Egiptetului ²⁸⁹). Guvernatorii au pus un zel deosebit la îndeplinirea edictelor. În provinciile nordice „nenumarați Creștini cu femeile și cu copiii lor, au suferit mórtea pentru credință. Unii au fost arși de vii, alții sfășiați cu unghii de fer, alții aruncați în mare după ce suferise tot felul de chinuri.“ La Tebaida cruđimele erau la culme. Femeile, legate de câte un picior erau ridicate în aer cu

---

286). Prolog. I. Aprilie 23.

287). Eusebiu Ist. Bis. VIII. 13. P. Allard op. cit. p. 339

288). Ibid. VIII. 7.

289). P. Allard op. cit. p. 345.

mașini și expuse cu capul în jos. Barbații, legați de picioare de crăcile arborilor, pe car'i plecau cu mașinele, erau uciși când arborii își luau poziția naturală. Aceste cruđimi au ținut mai mulți ani, în care se ucideau în fie-care ți câte 10, 20, ba chiar și până la 100 de Creștini ²⁹⁰). Sf. Ecaterina muri decapitată la Alexandria ²⁹¹). In Frigia, locuitorii unei cetăți fură arși de vii, fiind-că profesau Creștinismul și au refusat a jertfi Deilor ²⁹²). Acéstă esecuție înfricoșată, nu descurajă pe Creștini, de óre-ce în curând eroismul lor străluci într'un mod original și neasceptat în Palestina. O serbare solemnă se anunțase. Sgomotul se respîndisă că Creștinii condamnați vor lupta cu fiarele. La acest svon, șése tineri și anume: Timolaus din Pont, Dionisie din Tripoli, Romul ipodiacon din Diospole, Pausis și Alexandru din Egipt, un alt Alexandru din Gaza, legându-și mânilor pentru a arătă că erau gata a suferi martiriul, se duseră la guvernatorul Urban și declarară că sunt Creștini și nu se tem de fiare. Aruncați în închisóre. fură decapitați împreună cu alți doi la Cesareia ²⁹³).

Dioclețian abdică la anul 305 și se retrase la Salona. Maximian Hercule urmă exemplul seu, lăsând Italia noului Cesar Sever ²⁹⁴). Galeriu devenind stăpân peste Orient, continuă persecuția împreună cu Cesarul seu, Maximian Daea.

290). Eusebiu Ist. Bis. VIII. 8. 9.

291). Prolog. I. Noembre 25.

292). Eusebiu Ist. Bis. VIII. 9.

293). Eusebiu Ist. Bis; VIII supl. 3.

294). Dr. Craus op. cit. p. 138. P. Allard op. cit. t. II. p. 10-19.

După abdicarea lui Dioclețian, Galeriu părăsi Nicomidia și se duse în provinciile danubiene, neliniscite de Sarmați. Administrarea carierilor de marmură îi atrase privirile. Intre lucrătorii liberi se aflau cinci Creștini și anume: Claudiu, Castor, Simforien, Nicostrat și Simplicius, cari fuseseră convertiți de Ciril, Episcopul Antiohiei, care fusese condamnat la munca silnică încă din anul 303. Poruncidu-le să facă o statuie a lui Esculap, ei refuseră fiind-că Esculap era idol. Duși înaintea judecătorului, mărturisiră cu entuziasm credința lor, refuseră a sacrifica Țeului Cesarului, adică imaginii sôrelui. Din ordinul lui Galeriu fură închiși de vii într'un sicriu de plumb și aruncați în rîu ²⁹⁵). În cursul anului 306 suferi mórtea martirică Adrian. El era șeful gardei lui Galeriu. Într'odî, la Nicomidia, el luă parte cu împăratul la interogatorul mai multor Creștini, cari fuseseră descoperiți într'o cavernă aprópe de oraș. Tăria respunsurilor, curajul aratat în mijlocul torturilor, mișcă inima sa. El se aruncă în mijlocul martirilor, dicînd grefierilor: „Puneți numele meu împreună cu al acestor ómeni respectabili, căci și eu sunt Creștin“. Soția sa Natalia, care era din o familie Creștină, înscințată, veni în închisóre pentru a'l îngriji. Adrian după o închisóre îndelungată, fu supus la crude torturi, apoi fu ars de viu împreună cu tovarășii sei ²⁹⁶).

Un alt martir însemnat, e Teodor Tiron. Sf. Grigorie de Nisa a lasat un discurs despre martirul seu.

²⁹⁵). P. Allard La Pers. de Dioc. t. II p. 24-28.

²⁹⁶) P. Allard op. cit. t. II. p. 39-43. Prolog. l. August 26

Născut în orient, fusese înrolat în trupele din Amasia, o cetate a Pontului. După promulgarea edictului lui Galeriu și Maximian Daea, fu adus înaintea prefectului și a tribunilor legiunei sale. Somat a sacrifica Țeilor, refușă. „De unde îți vine îndrăsnéla de a te opune legei împaraților și a nu te supune tremurînd ordinilor stăpânilor? Pentru ce n'adori idolii cum voesc cei ce ne guvernéză“? îi dișe prefectul. Teodor respunse: „Nu cunosc Ței; cred că nu există“.

Prefectul îi acordă un timp de gândire, sperând că gândindu-se în linisce, va consimți a sacrifica Țeilor. Lăsat în libertate, se apropie de un templu al mamei Țeilor și i dete foc. Necunoscând regulele Bisericeii, care opreau asemenea atentate, n'ascultase de cît ura unei inimii caste contra cultului celui mai ne-curat al păgânismului. Conduș înaintea tribunalului, departe de a tăgădui faptul, respunse cu curajul obi-cinuit. După ce se încercară tóte mijlócele pentru a'l seduce, oferindu'i chiar un pontificat păgân, fu întins pe un pat și calăii îl chinuiră cu căngi de fer. In cele din urmă, fu ars de viu ²⁹⁷).

Pe când scene de asemenea natură se petreceau în Statele lui Galeriu, escese oribile se petreceau în Statele lui Maximian Daea. La Cesareia cruđimele exercitate contra Creștinilor, atraseră protestarea Creștinilor tineri, cari nu puteau suferi să vadă credința și virtutea Creștină insultate. Afan, vechiú student în drept, cetea Sf. Scriptură când crainicul chema pe

---

297) Ibid. p. 44—46.

părinții de familie în templu la sacrificiu. El eși și se duse la Urban, care era gata să aducă tămâe Deilor, îl apucă de mână și'l opri. El îl sfătui a renunța de a urmări pe Creștini, pentru-că ei n'ar face nimic mai ridicul, de cât să părăsască cultul adevaratului D-țeu, pentru a jertfi idolilor. Soldații se aruncară asupra Creștinului curagios, îl bătură și'l aruncară în închisóre. Supus la torturi grele, fu aruncat în mare din ordinul lui Urban ²⁹⁸).

Cam în acelaș timp suferi și tânărul Ulpian din Tir. După ce fu torturat, fu închis cu un câne și un șerpe într'un sac de piele de bou și aruncat în mare ²⁹⁹). Edesius, fratele lui Afian, muri martir. El mărturisise de mai multe ori că era Creștin, suferise închisórea și torturi și fusese condamnat la munca silnică în minele din Palestina. El se distinse prin curaj ca și fratele seu. Vêdând la Alexandria pe un judecător insultând pe Creștini, dând femeile virtuóse pe mânilor antreprenorilor de desfrînări, se apropie de el și'i impută cruđimea sa.

Din acéstă cauză fu supus la torturi și muri fiind acuncat în mare ³⁰⁰). Filias, Episcop de Thumita și Filorom, intendentul finanțelor din Alexandria, au mărturisit credința și au murit decapitați ³⁰¹).

Creștinii din Siria și Palestina au fost urmăriți și condamnați în tot cursul anului 307. Cesareia, așa

---

298). Eusebiu Ist. Bis. VIII. supl. 4. P. Allard op. cit. t. II. p. 47-49.

299). Ibid. VIII. supl. 5.

300). Ibid

301), Eusebiu, Ist. Bis. VIII. 9. P. Allard op. cit. p. 102-110.

de încercată în cursul acestei persecuții, vedu mórtea Teodosiei. Aflându-se în metropola Palestinei luă parte la procesul mai multor Creștini și'i auđi proclamând liber împărăția lui Christos. Ea se apropie de ei pentru a'i vedea și pentru a'i ruga să 'și amintéscă de ea. Soldații o prinseră și o aduseră înaintea lui Urban, ca și cum ar fi comis o crimă.

Guvernatorul ordonă să'i sfășie sinul cu unghii de fer, apoi fu aruncată în mare ³⁰²). Furia sa îmblândită prin condamnarea acestei tinere, care nu avea de cât 18 ani, se mulțumi a trimete pe confesori la minele din Fenos, din Palestina ³⁰³). Suferințele condamnaților erau fórte crude. In anul 307, situațiunea lor se mai îngreuia. Unii, ca Silvan, preot din Cesareia, condamnat la munca silnică, nu plecă de cât după ce îi arseră închieturile cu un fer roș ³⁰⁴); alții suferiau mutilări și mai uriciose.

Cel mai însemnat confesor din anul 307, e preotul Eusebiu Pamfil. Pios și iubitor, pe cât și de invațat, el fundase la Cesareia o bibliotecă celebră și deschisese o școlă după modelul celei din Alexandria. Arestat, fu adus înaintea lui Urban, care'i porunci a jertfi idolilor. Refusând, fu torturat și aruncat în închisóre ³⁰⁵). Arbitrarul și capriul predominau tot-dé-una la măsurile luate de magistrați contra Creștinilor. Ast-fel nu se cunosc motivele pentru care unii Creștini erau condamnați la mórte, alții

---

302). Ibid. VIII. supl. 7

303). Ibid.

304). Eusebiu De Mart. Pales. 7. 3. cit. de P. Allard.

305). Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 11. P. Allard. op. cit. p. 99-102.

trimiși la mine, iar alții păstrați în închisóre. De asemenea nu se scie pentru ce Creștinii erau mutați de la o mină la alta. In anul 308 s'a dat ordin ca 100 de Creștini cu femeile și copiii lor, cari lucrau la minele de marmură din Tebaida, să fie transportați în Palestina. Ajunși la Cesareia, s'au prezentat înaintea lui Firmilian, urmașul lui Urban. Mărturisind din nou credința lor, au fost condamnați a lucra în minele de aramă din Palestina. Inainte de a pleca, au fost supuși la un tratament oribil. Firmilian ordonă a le tăia nervul piciorului stâng cu un fer ars și a le scóte ochiul drept cu un fer ascuțit, în urmă a le cauterisa cu un fer roș orbitele sîngerînde ³⁰⁶). De și Maximin Daea se mulțumia a condamna pe Creștini la mutilări și munca silnică, cu tóte acestea mulți suferiră mórtea pentru apararea credinței lor. La Gaza Creștinii fusese arestați pe când se adunese pentru cetirea Sf. Scripturi. Unii fură mutilați, alții condamnați la mórte. Pintre captivi se afla și o femeie, care neputênd suferi amenințarea de a fi condamnată la prostituție, întrerupse pe guvernator și protestă contra împăraților pentru c'au încredințat administrația provinciilor unor ómeni așa de cruđi. Ea fu bătută cu biciu și chinuită cu unghiș de fer.

Când calăii o chinuiau, o fecióră din mulțime protestă, dicênd : „ Până când vei trata pe sora mea cu atîta cruđime ? “ Ea fu arestată la moment, supusă la torturi, apoi arsă de vie împreună cu tovarășa sa.

---

306). Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 8. P. Allard op. cit. p. 312-314.

Cea dintăi era din Gaza, dar Eusebiu nu ne spune numele seu, iar ceea-l-altă din Cesareia și se numea Valentina³⁰⁷). Unul dintre Creștinii arestați se numea Pavel. Condamnat la decapitare, ceru puțin timp pentru a se reculege și a se ruga. Aprobându-i-se cererea, se rugă mai întâi pentru poporul Creștin, ca D-țeu să se îndure și să'i dăruescă pacea și siguranța; apoi pentru Iudei și pentru Samarineni, ca să credă în Christos. In fine ce rugă lui D-țeu să erte mórtea sa împaraților, judecătorului care'l condamna-se și calăului care trebuia s-o esecutive. Toți asistenții varsau lacrimi. Terminându-și rugăciunea, se aședă înaintea calăului și întinse capul pentru a fi decapitat³⁰⁸).

Iubirea și curajul Creștinilor desarmă pentru cât-vatimp pe persecutori. Condamnații la minele Tebai-dei fură tratați cu óre-care blândeță. Curând însă un nou edict se trimese de Maximian, care ordona a ridica templele din ruină, a constringe pe Creștini să jertfescă idolilor, de a pune străji la intrarea băilor, care să oblige, pe toți cari vor intra, ca să jertfescă.³⁰⁹) Când Firmilian inaugura printr'un sacrificiu public noua persecuție, trei Creștini și anume: preotul Antoniu, Zebinas și German, înaintară spre el, dicându-i să se lepede de idolatrie, căci nu e alt D-țeu de cât Acela, care a creat lumea. Mărturisindu-se Creștinii, fură decapitați.³¹⁰). Persecuția fu fórte aspră, căci

307) Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 8. P. Allard op. cit. p. 116—118.

308) Ibid.

309) Eusebiu. Ist. Bis. VIII, supl. 8 P. Allard op. cit. p. 118.

310) Ibid.

Firmilian refușă înmormînarea condamnaților Creștini, expunând corpurile la câni și paseri răpitoare. Cel mai însemnat martir din cursul anului 309, e Eusebiu Pamfil, care fusese aruncat în închisóre cu doi ani mai înainte. Póte ar fi rămas uitat în închisóre, dacã un incident n'ar fi aprins ura guvernatorului. Cinci Egipteni, cari urmaserã pe confesorii condamnați la minele din Cilicia, furã arestați de garde când se întorceau în țara lor. Presentați lui Firmilian, ordonã să-i arunce în închisóre. A doua și furã aduși înaintea guvernatorului împreună cu mai mulți Creștini, între care și Eusebiu Pamfil. Firmilian puse mai întâi pe Egipteni la torturi, apoi îi condamnă la mórte. După condamnarea Egiptenilor, furã presentați Eusebiu și tovarășii sei Valens și Pavel. Valens era diacon din Elia, iar Pavel nãscut în Jamnia, oraș a Cesareei. Știindu-i curagioși, căci în timpul închisorei suferise torturi de mai multe ori, Firmilian se mulțumi a'i în treba, dacã s'au hotãrît a asculta de edictele imperiale și pe basa responsului negativ, îi condamnă la decapitare.³¹¹). În aceiași și suferirã încã patru Creștini și anume: Porfirie, soldatul Seleucus, Teodul și Iulian.³¹²). Corpurile martirilor furã expuse patru zile pentru a fi mãncate de fiare. Persecuția se continuã pânã la anul 311, când Galeriu atins de o bółã, porunci încetarea persecuției, printr'un edict, care fu publicat în tóte Statele de sub jurisdicțiunea lui Ga-

---

311). Eusebiu Ist. Bis. VIII supl. 9. P. Allard op. cit. t. II p. 127—134.

312). Ibid.

leriu, în Statele lui Liciniu și chiar în ale lui Constantin, care urmasese tatălui său Clor, de și nu fusese neliniscit de persecuție. Numele lui Maximian Daea nu se cetesce în fruntea edictului. El se mulțumi a opri persecuția fără a publica textul edictului.³¹³). Efectul edictului a fost liberarea Creștinilor din temniță și din mine. Galeriu muri curând, recomandând pe soția sa Veleria și pe fiul său Candidian protecției lui Liciniu, care îi omorî peste doi ani.³¹⁴). La șese luni după mărtea lui Galeriu, Maximian Daea opri pe Creștini de a se aduna în cimitire. Tot din ordinul său se introduse în școli actele false a lui Pilat, în care Mântuitorul se descria ca un făcător de rele ordinar, faptele și cuvintele sale erau denaturate, caracterul său divin întunecat.³¹⁵). Maximian Daea nu putu a se mulțumi mult timp cu persecuția nesângeroasă și începu din nou a urmări și persecuta pe Creștinii din Statele sale. Eusebiu ne-a pastrat numele victimelor celor mai însemnate. Petru, Episcopul Alexandriei, care eșise din retragerea sa în urma edictului lui Galeriu, fu decapitat împreună cu mai mulți Egipteni, tocmai când nu se aștepta.³¹⁶). Metodiu, Episcopul Tirului sau a Patarelor, fu martirisat în anul 312.³¹⁷). Preotul Luchian, unul din cei mai iluștri reprezentanți ai școlii exegetice din Antiohia,

---

313) Eusebiu Ist. Bis. VIII. 16. IX. 1. P. Allard op. cit. p. 153—158.

314) Ibid. IX. 2. 5. P. Allard op. cit. p. 173—188.

315) Ibid. IX. 6.

316) P. Allard op. cit. p. 189.

317) Ibid.

fu condus la Nicomidia și judecat de Maximian în persoană. El pronunță o apologie a Creștinismului, pentru care fu aruncat în temniță și condamnat la mărte.³¹⁸). Silvan, Episcop de Emesa, din Fenicia, fu aruncat la fiare împreună cu trei tovarăși ai sei.³¹⁹).

Ura contra Creștinilor împinse pe Maximian Daea la un resboi contra Armenilor, convertiți de Grigorie Luminătorul, dar fu bătut.³²⁰).

O neînțelegere se ivi între Maxențiu și Constantin, în decursul anului 312. Maxențiu se uni cu Maximian Daea contra lui Constantin. Acesta, la rândul seu, își asigură concursul lui Liciniu, care învinse pe Maximian Daea. Constantin plecă contra lui Maxențiu, care fu învins la Milvius.³²¹). Când Constantin plecă contra lui Maxențiu, era păgân. El înțelese că pentru a învinge pe adversarul seu, avea trebuință nu numai de trupe, ci și de ajutorul lui D-deu. Cugetarea că împărații, cari adorase mai mulți D-dei, muriseră nenorociți, îl făcu să adora pe unul singur. Rugându-se a'l proteja, văzu pe ceriū în timpul zilei o cruce luminosă cu inscripția : $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\ \nu\iota\chi\alpha$.³²²). Soldații vedură acelaș lucru și remaseră foarte mirați. Peste noapte îi apăru, lui Constantin, Christos în vis cu acelaș semn și îi porunci să facă un steag, pe care să'l pórte în resboiū.³²³). Constantin asigurat de pro-

318) Eusebiu Ist. Bis. IX. 6. P. Allard op. cit. p. 190—191.

319) Ibid.

320) Dr. Craus op. cit. p. 138. P. Allard op. cit. p. 197.

321) P. Allard op. cit. p. 200—232. V. Guettée op. cit. t. II. p. 290. Eusebiu Ist. Bis. IX. 9.

322) Eusebin. Viața lui Constantin I. 27—28. 9. Allard loc. cit.

323) Ibid. 1. 29. 30.

tecția divină, a mers cu încrederea contra lui Maxențiu, pe care l'învinsese. După victoria lui Constantin, Liciniu se duse în Italia, unde se căsătorî cu Constanta, sora lui Constantin. De la Milan, Constantin și Liciniu, au dat un edict în anul 313, prin care Creștinismul căpătă libertatea cultului, devenind religie permisă. Liciniu n'a ramas mult timp favorabil Creștinilor. In cele din urmă s'a declarat de persecutor, gonind pe Creștini din palatul seu, ordonând militarilor a onora Zeii sub pedeapsa de a'și perde rangul și închiidînd Bisericele.³²⁴). Guvernatorii, pentru a plăcea împaratului, urmau exemplul seu. La Amasia și în alte cetăți ale Pontului ordinele lui Licinius se esecutau riguros. Bisericele au fost dărîmate. Creștinii ruptii în bucăți și aruncați în mare.³²⁵). Cronica fericitului Ieronim citeză între martirii persecuției lui Liciniu pe Vasile, Episcopul Amasiei, care a participat la conciliul din Ancira.³²⁶). Alți Episcopi merită numele de confesori: Paul, Episcopul din Neo-Cesareia, care la întaiul sinod ecumenic avea amândouă mînilor arse de un fer roș; Teodot, Episcopul de Caraunia din Cipru, care după crude torturi fu aruncat în închisore, de unde eși în anul 323.³²⁷). La Sebasta în Armenia au suferit martiriul eroii Creștini, cunoscuți sub numele de cei patru-deci de sfinți. Ei făceau parte din legiunea a XII Fulminata, care

324) Ibid. I. 50. 51. 52. 53. 56.

325) Eusebiu Ist. Bis. X. 18.

326) Cronica lui Ieronim, anul 16 a domniei lui Constantin cit. de Allard.

327) P. Allard op. cit. p. 304.

staționa în Armenia. Când s'a cetit în câmp scrisorile imperiale, care ordonau Creștinilor din armată a lua parte la sacrificii, refuzul celor patru-zeci de soldați, exprimat cu o vigoare particulară, păru prefectului legiuneii că merită, nu degradarea sau concediu, dar mórtea. Prefectul Agricola ordonă să'i arunce iarna într'un eleșteu. Unul din ei învins de suferință se duse la o baie caldă, dar căldura atingând membrele sale degerate, muri imediat. Soldatul însărcinat cu paza băii, vădând curajul celor trei-zeci și nouă, înlocui pe renegat. A doua zi corpurile lor fură arse pe rug.³²⁸). Persecuția se continuă în Statele lui Liciniu până la anul 323, când acesta fu învins de Constantin în Tracia, aprópe de Adrianopole. După învingerea lui Liciniu, Constantin puse capăt pentru tot-dé-una persecuției prin două edicte promulgate în cursul anului 323.

Creștinii exilați, condamnați la mine, dobândiră libertatea de a se întórce în patrie, iar bunurile confiscate se reîntórseră Bisericeii.³²⁹). Constantin urmă o politică înțeleaptă și tolerantă față de adherenții celor două culturi. El dice : „Nimenia să nu tulbure pe cei ce nu sunt de credința sa. Dacă cineva ar avea óre-care lumină, să se serve de ea pe cât îi va fi cu putință pentru a lumina pe alții ; iar de nu, să'i lase în pace. Altă-ceva este a lupta pentru a câștiga cu-

---

328) Regnault op. cit. t. II. p. 53 P. Allard. op. cit. p. 307—313.
329) Eusebiu. Viața lui Const. II. 20. 24. 30. 31. 35.

nuna nemuririi și altă ceva a întrebuița violența pentru a sili să îmbrățișeze o religie.“³³⁰⁾,

Acésta politică înțeleptă confirmată prin moderația împăratului, prin favoarea acordată păgânilor moderați, avu un efect fericit, căci apropie pe partizanii celor două culte și restabili concordia civilă, chiar în mijlocul disidenței religioase. Constantin prin toleranța sa se arată superior predecesorilor sei și fu vrednic a servi ca instrument al victoriei Creștinismului.

CONCLUSIUNE.

În studiul present am vădut pe Creștini persecutați cu asprime în cele trei secole primare. În secolul întâi, au fost puși afară de lege. În secolul al doilea au fost persecutați ca inamici ai Țeilor, fie în basa unei acuzări regulate înaintea tribunalelor ordinare, fie în urma rescólelor populare. În secolul al treilea persecuțiile se încep în urma edictelor imperiale, care ordonau a urmări și pedepsi pe Creștini. Adoratorii lui Christos au suferit curagioși torturile și mórtea, amintindu-și cuvintele Mântuitorului: „Oricine mă va mărturisi înaintea ómenilor și Eu îl voi mărturisi înaintea Părintelui Ceresc.“³³¹⁾. Ei erau încredințați, că nu există o iubire mai mare de cât a’și sacrifica viața pentru Acela, pe care îl iubeau ; că nimic nu contribue mai mult la gloria și triumful Bisericeii de cât sîngele fiilor ei : „Sanguis Martyrum se-

330) Ibid. 60.

331) Mat. X. 32.

men christianorum.“ De observat e, că de și Creștinii erau numeroși în secolul al treilea, cu toate acestea nu s’au încercat nici odată a se folosi de numărul lor, de partizanii din armată și din țerile barbare, pentru a intimida pe persecutatori. În timpul cel mai neliniscit, când revoltele provinciilor și ale armatei puneau și depuneau împarații, Creștinii rămân liniștiți. Ei nu se revoltă, nu’și aleg un șef pentru a se opune puterii ce’i nimicea. Ei mor împlinind cuvintele Mântuitorului : „Dați cele ale Cesarului, Cesarului și cele ale lui D-țeu, lui D-țeu.“³³²). Acest fapt e foarte însemnat, căci arată că Biserica a rămas credincioasă Evangheliei și învățătorei apostolice.

Tot-o-dată el arată lipsa de dreptate a persecutorilor, cari nimiceau pe cetățenii cei mai pacinici ai imperiului și refuzau a recunoște o mare forță numerică și morală, pe care adevarații ómeni de Stat ar fi fost fericiți a se sprijini. Creștinii onorau pe cei ce’și sacrificau viața pentru credință. Corpurile lor se strângeau și se înmormîntau cu respect. Țiua morței se consemna în dipticile Bisericilor, serbătorile instituite în amintirea morței lor se serbau cu entuziasm. Mormintele martirilor au fost, în Biserica primelor secole, centrul adunărilor sfiinte și catedra de unde pleca învățătura credinței. Iată ce țic Creștinii din Smirna către cei din Pont : „Noi îl onorăm (pe Iisus) ca pe fiul lui D-țeu și iubim pe martiri ca pe discipulii și următorii seși, din cauza dragostei ce ei au

---

332) Mat. XII. 21.

pentru dânsul ca pentru Domnul și stăpânul lor. Și noi dorim din tótă inima de a fi tovarășii lor.“

Dacă considerăm statornicia admirabilă cu care Creștinii au suferit chinurile cele mai cumplite și mórtea, vom dice și noi cu Tertulian : „Incredibile, ergo divinum !“

Incredibil ; deci divin !

POSITII

1. Din Introducerea în cărțile Noului Testament :

Autenticitatea Epistolelor Pastorale.

2. Din Teologia Morală :

Staturile Evanghelice.

3. Din Teologia Dogmatică :

Caracterul Religiei Creștine.

4. Din Dreptul Bisericesc :

Raportul între Biserică și Stat.

Se aprobă :

Decan, **C. Erbiceanu.**

